

СВОБОДА НАРОДАМ — СВОБОДА ЛЮДИНІ!

ВІСНИК

THE HERALD

Суспільно-політичний лісайджик

З М І С Т

	стор.		стор.
Один серед багатьох	1	Зенон Тарнавський — Активна пропаганда в Америці	22
I. Федорович — Отака програма визволення!	2	Нагородили	25
Д. Донцов — Заповіт Святослава	6	А „Бос” підтверджив	26
Є. М. — Леонід Мосандз	11	В. Щ-й — Срібна земля кличе	28
Проф. О. Оглоблин — Московський проект 1714 року	13	Р. Борковський — Американська версія Власовщини	31
Проф. В. Січинський — Смерть і могила гетьмана Мазепи	15	З приводу книги „Наш Львів”	33
I. В-к. — Соціалістичну панщину скріплено законом	18	I. Хамуляк — Неграмотність чи щось більше?	34
		Жертви на Визвольний Фонд	35

ВІСНИК
ОРГАН ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ СВОБІД УКРАЇНИ

ВІСНИК

Один серед багатьох

(До 70-ліття з дня народження Д. Донцова)

Достойними достойная созидається і честними честна совершила обиче, і через годних людей године річі бувають справовані.

Константин Острозький

Не віриться, що др. Д. Донцову 70-ть років. Ще й сьогодні він молодий, і з кожного написаного ним рядка б'є молодечка сила, віра в свою національну правду. Це бо він викував і вигартував зброю націоналізму, очищуючи національний організм від намулу чужої духовости, випolioючи на ньому чортополох і блекоту, насаджену займанцями. Його твердження математично чіткі, іноді різкі. Кличе зреєстися решток сентиментально-розчуленого мріяння про те, „як може бути”, а досліджувати, пізнавати й бачити, „як є” навколо нас, розуміти, що ховається часто за красивими фразами світової справедливості, щоб на підставі дійсності, а не мрій, формувати своє національне буття. В цьому світі „загальній нівелляції і витвореного духовно-морального хаосу, переміщення понять” етикетки й декларативні шильди з улесливими й гарними словами дуже часто є на те, щоб ними прикрити образ справжніх відносин. Ось і в наш час дуже багато говориться про світову справедливість, а ще більше про визволення. Але кожний з державних мужів, яких покликано те все здійснювати, проектує визволення когось так, як того вимагають в конкретних умовах інтереси його національної спільноти, його батьківщини.

Етикетки, декларативні фрази не цікавлять Ювелянта. Він аналізує й показує внутрішню дійсність, ество, які бувають за вивісками й деклараціями. Висновки його аналізи — твердження, не лагідні, не розсироплені „і так і ні”, вони тверді, як і сама дійсність, в якій відбувається запізнений змаг нації за утвердження свого національного буття на землі. Не надіяється на когось, не плакати і не просити, а стверджувати своє національне я, позбутися чужих милиць і стати на власні ноги в усіх царинах змагу. Про нагу життєву дійсність говорить Доктор сорок років.

Проповідуючи найвищі чесноти, найглибші

етичні засади в особистому житті, він вчить наше спільноту не виходити в світ, перед вбивників, з голими руками, не покладатись на обіцянки добрих сусідів, а кувати свою зброю національної спільноти єдиномислячої, у вірі творчої, дієвої, активно-думаючої. Десятки років проповідує він, що без відродження в нації, а в першу чергу у її провідної верстви, національних чеснот, опертих на героїчних традиціях боротьби, без переборення в собі плебейської провінційної психіки раба, змаг буде мало успішним, попадатиме на чужі манівці. Не ми формуватимемо себе і своє я, а нас поведуть. Проблему провідної верстви чи не найчастіше порушує в своїх публіцистичних працях Др. Д. Донцов. Справа очевидно не в тому, як її назвати: кастою, орденом, чи ще якось. А в тому, як організувати життя, щоб найкращі, найчесніші, найобдарованіші, волеві люди мали змогу творити й діяти за законами своєї національної правди.

Земляки мало розуміли й розуміють його, протиставляючи його ідеям свої ідеї, нахапані на світовому базарі, або позичені в сусідів. Чисельні критики Др. Донцова чіплялись за ту, чи іншу назву, стилістичний зворот і, підробляючись під етикетки „ізмів”, модної демократії, воювали й воюють проти його націоналізму. Мовляв, він проповідує вищість одних, копає прірву між народом і провідними силами, не визнає демократії. В „Підставах нашої політики” (Відень, 1921 р.), Д-р Донцов сформулював принципи нашої політики на головному фронті Київ-Москва. За двадцять років ми не тільки не розвинули їх, а й не засвоїли всього того, що близкуче показав автор. Останнє потягнення нашої „великої політики” тому доказ. В згаданій книзі читаємо: „Демократія „істів” не знає іншого регулятора в суспільноті, як низько матеріалістичні інстинкти мас, або сваволя пана над отарою рабів. Демократія, про которую я говорю — це демократія самодисципліни, вищих ідей, як „родина”, „рідний край”, „суспільна солідарність” роблять з конгломерату ріжнобіжних воль один громад-

(Закінч. на стор. 2)

І. Федорович

ОТАКА ПРОГРАМА ВИЗВОЛЕННЯ!

„Американський Комітет Визволення” видав повідомлення, в якому заявив, що він „не погоджується з існуванням двох груп, з яких жадна не являє одностайної репрезентації еміграції та спричинилася б до успішного переведення боротьби з большевизмом”. Мова йде про КЦАБ і МАКЦ. І, як висновок з цього, Комітет попереджає первісний Центр (КЦАБ), що доки не будуть узгіднені розбіжності між обома, він припиняє видавати всяку допомогу.

ОДИН СЕРЕД МНОГИХ

(Закінч. зі стор. 1)

ський організм вищого порядку. Охлократична демократія, як також і абсолютизм підкresлюють в області економічній — момент поділу багатств, в сфері політичній — момент егалітаризму; демократія, про котру я говорю — елемент продукції, праці та свободи й самодіяльності... Ця друга демократія теж стоїть за рівність, тільки її рівність не рівність слабих, що хочуть принизити до свого рівня сильних, хочби за ціну загального рабства. На першім місці в ній стоїть почуття свого права та ідеал свободи. Ця демократія признає рівність в житті, але рівність щодо точки, там де перегони починаються, а не там, де вони кінчаються. (ст. 202).

Отією першою демократією туманного марксівського соціалізму в російському виданні, демократією „всю равно” і отруено було земляків, обезволено. Д. Донцов протиставив тому морально-політичному каліцтву наш окремішній національний ідеал, показав історичну ворожість Росії до України і неможливість та шкідливість будьякого компромісу з Москвою в боротьбі за суверенний Київ; показав світові, а в першу чергу землякам, засадничу суть змагу відміність нашої духовості від московської. Проблему України з площини мрій, зітхань і літературної утопії переставив на реїки практичної й реальної політики. Давши аналіз, як є, дав відповідь, як мусить бути. На це віддав сорок років праці, точніше подвигу. Не стогнати, не плакати, не просити ласки у „братьої демократії”, не коритись злій долі, а міцнити свою духовість і на ній будувати свою хату з правдою своєю. Його голос, то голос волі нації, яка не стане перед ніяким чужим паном на коліна, бо сама хоче бути паном своєї землі. За те і ненавидять його московські барини в різних фраках, лають і клевечуть земляки, що не позбулися рабської психіки.

В повідомленні висловлено жаль, що політичні сили еміграції не найшли державницького думання, не об'єдналися в одному центрі, а це, мовляв, вигідне Кремлеві.

Державницьке думання! У кожної нації воно своє. Та лихо в тому, що ті, які складали плятформу Комітету, визнають державницьке думання тільки тих імперсько-руссих кіл, що, як і большевики, думають імперіялістичними категоріями. Для них „минуле Росії — їхнє, майбутнє — теж їхнє”. В цій формулі немає ні минулого, ні майбутнього народів, яких поневолювало й поневолює Росія. Майбутнє Росії вони інакше не уявляють, як продовження сучасності, як територіальну спадщину теперішнього ССР. Їм байдуже, що Росії, про яку вони мріють, не існує юридично тридцять п'ять років. На її місце, після розпаду імперії від ударів національних революцій, прийшов союз республік — нова імперська форма, яку накинули большевики, щоб за допомогою неї утримати цілість імперії. І в тому союзі з комуністичною диктатурою, що спирається на пріоритет „старших русских братів”, ці 35 років головною проблемою є, як утримати окраїнні республіки при центрові. Як змусити українців, грузинів, литовців, білорусів полюбити опіку „старших братів”. Проблема вдержання єдиної Росії для комуністичної диктатури була й є найдошкульною. Над розв'язанням її працюють 35 років большевики. Недарма ж московська „Правда” з нагоди 50-ліття партії писала, що „комуністична партія виконує життєво важливе завдання комуністичного будівництва — укріплення багатонаціональної держави”, — тобто імперії. І то зрозуміло, бо світовий комунізм без імперії, яка живить його, розвиває і організує для нього п'яті й шості колони у вільному світі, перестав би бути тим, чим він є. Без імперії комунізм міг би існувати лише-де-не-де, як локальне тимчасове явище, зовсім не загрозливе для світу, а з нею і через неї він колотить світом, відбираючи в нього шматок за шматком. Тому над зміцненням імперії працює комуністична партія і її чисельні філії в світі, що, за інструкціями московського центру, наводяють своїми агентами уряди, зокрема уряд ЗДА, як то показала підкомісія Дженера. Бо-ж не для якогось там абстрактного комуністичного центру викрадав під час війни плутоній советський агент Едемсон, і працював при державному секретареві Маршалові Глессер, допомагаючи країти Тріест на догоду Тітові, тодішньому союзникові Сталіна. А скільки тих імперських агентів з комуністични-

ми квитками працювало в УНРА, розподіляючи її кошти між Москвою та її сателітами?

Заява „Правди” про життєво важливє завдання, над якими працює комуністична партія, підтверджує, що без багатонаціональної імперії комунізм є приречений на загибель. Сила бо його є похідною сили імперії.

Якщо основним завданням комунізму є укріплення імперії то антикомуністичні сили, які хочуть боротися з комунізмом, за законами боротьби, мали б виходити з протилежного завдання. Бо в усякій боротьбі шукається найслабшого, найбільш вразливого місця противника. Для вільного світу, як і для американського Комітету не є таємницею, що відцентрові національні сили в різних формах чинять спротив централістичній імперській системі. Проте, „Американський Комітет” свою програму визволення також буде на централістичних принципах, щоб зберегти єдину велику Росію. Мовляв, большевизм поборюймо всі разом, але єдності багатонаціональної держави не чіпаймо.

Два роки Комітет допомагав різним русским групам, підбадьорював їх, щоб вони об'єднували на принципі непередрішенства політичні сили еміграції поневолених народів. Комітет уважає, що „майбутня структура управління територіями, які складаються тепер на СССР — це питання, яке може бути вирішene тільки мешканцями тих територій після відзискання ними свободи вибору”. Десь там під большевиками є території, які складають СССР. На них живуть не поневолені народи, а просто собі мешканці. Їх гнобить і винищує комунізм, а вони не знають, якої структури надати тим територіям і якого правління. Як їх визволять, аж тоді вони, „відзискавши свободу вибору”, спроможні будуть вирішити і про структуру і про систему правління. Принцип ніби демократичний, але за ним ховається імперський біс. В цьому принципові немає України, немає Грузії, Білорусі, а є просто собі мешканці величезної території, що звється СССР. Для політиків, які обстоюють отакий принцип боротьби проти большевизму, не існують ні історичні традиції націй, яким накинуто силою комуністично-імперську систему, ні народи, а є лише територія. Цей принцип чомусь називають непередрішенством. Окреслення не вірне, бо в ньому все передрішено, але — в сенсі негативному для поневолених народів. Ті, що декламують про визволення народів, за цим принципом викреслюють з їхньої історії останніх тридцять п'ять років їх державного життя під советською окупацією. Та ба, цей принцип заперечує те, що визнало міжнародне право для деяких республік. Представник окупованої України (не території ж, а держави) вісім років є рівноправним членом ОН і протягом двох років головує в

Раді Безпеки. Невже ж хтось повірить, що люди, які виробляли отаку програму визволення, не знали, що українці, як і грузини, білоруси та інші народи тридцять п'ять років тому, визначили для себе і структуру і правління державними актами у Києві і Львові. В тих актах нація, а не просто собі мешканці, виявила свою волю, заявивши, що хоче їй буде жити вільно у своїй суверенній державі на її етнографічній території.

Для того, щоб заперечити доконане самовизначення українським народом і повернути історію назад, у Вашингтоні зорганізовано семінар для вивчення української проблеми. „Старші брати” надумалися вивчати українську проблему! Під імперський камертон на тому семінарі науковці стверджують, що України не було й немає, а є то лише частина території Росії. Разюча подібність: в СССР під диктаторський камертон науковці також заперечують історичне буття України! Дві лінії імперської політики: одна антикомуністична, а друга комуністична. Вони різні формою, але в обох спільне завдання — заперечити національну волю, заперечити природне право нації, поневолених Росією, творити державне життя, спираючись на окремішну національну духовість.

Українці, як і інші народи, після розпаду Росії, не в силі були оборонити своїх держав від навалі з півночі, якій політично допомагав Захід. Те саме сталося і після другої світової війни з кількома державами східної і центральної Європи. А проте тих, яких приєднала Москва після другої світової війни, створивши з них другий імперський перстень, політики з „Американського Комітету” не збираються визволяти за принципом передрішеного непередрішенства. Хоч істотної різниці в правному стані між першим окупаційним імперським перстнем і другим немає. Так звані народні республіки, що творять отої другий перстень, є тільки одним з етапів у політиці московського царства. Поневолені нації обох імперських перстенів окупації доти не здобудуть волі, доки не станеться розпад комуністичної імперії — СССР на складові національні держави. Це добре знають ті, що визначають принципи визволення. Знають вони й те, що Україна та всі країни, включені в перший окупаційний перстень, не визнали накинутої їм зброєю імперської системи і ведуть боротьбу проти неї **за відновлення своєї суверенності**. Українці, як і інші поневолені нації, за 33 роки боротьби на різних фронтах склали мільйони жертв. І нині, коли Москва є в стані потенціальної, а в певних формах і одвертої війни проти окупованих нею націй, нам пропонується відкинути оте „за”, а боротись тільки „проти”. І коли всі ці факти політики з „Американського Комітету” приховують від публічної опінії, то

тим вони тільки доводять, що не про визволення йде ім, а про повернення історії назад на яких 50 років. Їхні вимоги якогось там волевилювання чи плебісциту в статуті КЦАБ'у та МАКЦ'у — то є глум над історичними фактами, глум над принципом демократії, на яку посилається Комітет в своїй декларації.

Основний закон американської свободи — Декларація Незалежності, починається словами: „Коли в ході людських подій стане конечним для одного народу розірвати політичні вузли, які в'язали його з іншим, і зайняти між потугами землі окреме і рівне місце, признане йому законами природи і Бога природи, гідна уваги до опінії людства вимагає, що він повинен об'явити причини, які спонукають його до роз'єднання”. Український народ об'явив і об'являє причини, які спонукають його до роз'єднання з Москвою, хоч як тиснуть його кліщі комуністичної диктатури.

Грошовими допомогами можна „переконувати” окремих людей, але нації тими принадами не переконати. Вони визначають свої шляхи самі, і не з раціоналістичних обрахунків, а з іраціонального узагальнення, здобутого історичним досвідом. І тому українська нація не піде на ніякі принади непередрішенства, бо вона знає, що за ними ховається чиєсь передрішення її волі, знега її історичних традицій і гідності, заперечення її довгої й жорстокої боротьби. Теперішнє непередрішенство є тільки другим, американським виданням юридичної комісії, яка працювала за короткий час існування Тимчасового Російського уряду.

Інакше, по-своєму ті речі плянують Ісаак Дон Левін, Юджіна Лайонс та інші. В недавно виданій брошурі „Світова дилема й вихід з неї: визволення народів Советського Союзу” викладено програму Американського Комітету Визволення. Брошура вийшла саме тоді, коли на вкруги політики Комітету розгорілась горяча дискусія. Заголовок брошури промовистий і принадний. Проте автори і натхненники брошури, викладаючи на 23 сторінках політику визволення, найменше говорять про визволення, а проповідують і узасаднюють імперську концепцію з приматом русского народу.

В Советському Союзі русский народ офіційно іменується „старшим братом”. Він „допоміг усім іншим народам СССР визволитись від капіталізму та побудувати щасливе життя”. В декларації Комітету є окремий розділ: „Ахілова п'ята комунізму —: народи СССР.” Але майже нічого в тому розділі, як і у всій брошурі, не сказано про боротьбу народів проти комуністичної диктатури. Зате про боротьбу „советського народу” проти режиму, який політики з Комітету назвали „агентурою міжнародної конспірації”, говориться чимало. Період московської війни з окраїнами, зокрема московсько-

української війни, в декларації не існує. Боротьбу проти советського уряду вели не народи, а його піддані. „З першого ж дня комуністичної диктатури створився стан громадянського конфлікту між владою та її підданими. На фронтах, що простяглися від Архангельська до Владивостока, противники большевизму вдалися до громадянської війни, що тривала більше, ніж три роки. Не встигла вона закінчитись, як почались інші”. Які! Поминаючи боротьбу підкорених Росією народів, автори визволення не забувають згадати Кронштадський бунт, захолот петроградських робітників і заворушення селян центральної Росії. А щоб якось згадати й неросійські народи, бо ж вони „Ахілева п'ята комунізму”, між іншим зазначають, що „в середній Азії і на Кавказі неросійські народи царської імперії вперто відбивали настирливі намагання червоної армії підкорити їх і лише в 1936 році були остаточно придушені збройні повстання в прикордонних районах”. Русский народ воював від Архангельська до Владивостока, а „неросійські народи” відбивалися десь там у прикордонних районах. Ті, що думають визволяти народи, іропустили одну деталь: червона армія створена була не з духів і не з міжнародних конспіраторів, а з людей півночі, як збройна сила поновленої імперії в її боротьбі з національними державами, що постали були після розвалу імперії. Організаторами і командирами червоної армії були теж не міжнародні конспіратори, а офіцери царської армії — оті Брусілови, Муравйови і тисячі інших.

Україна попадає в історію СССР у тій „декларації визволення” аж під час зорганізованого голоду. І то, як? „Протягом років примусової колективізації 1929-1932 рр. селяни центральної Росії, України і Північного Кавказу чинили шалений опір Сталіновим панцерним відділам поліції. Всередині самої комуністичної партії, як також в рядах командного складу червоної армії та в усій країні проводились масові чистки з метою знищення опозиції — дійсної, потенційної чи уявної”. Як виходить з декларації Комітету, ніхто з Москви не плянував голодової облоги України, в якій виморено мільйони українського селянства, а колективізації не хотіли найбільше в центральній Росії, а за нею і в Україні. Так подано в декларації визволення” історію українського народу між двома війнами. Майстри від визволення в насліджені минулого пішли куди далі, як творці теперішньої історії советського народу. Москва не наважилася ще викреслити з історії боротьбу України за незалежність, не в силі ще замовчati періоду Центральної Ради та національної партизанської війни. Тут ідуть далі, готовуючи нову історію. Бо ж хто-хто, а Лайонс і Дон Левін обізначені з подіями в советській ім-

перії. Та їм очевидно ішло не про правдиве насвітлення подій, а про те, щоб ті події подати американському читачеві в насвітленні, якого вимагають позиції непередрішенства — позиції єдиної Росії.

Тієї ж „об'ективності” тримаються автори і в насвітленні періоду другої світової війни. Перед американським читачем не так легко викреслити історію УПА і нинішній похід Москви проти „буржуазного націоналізму”. І автори, щоб не називати речей власними іменами, щоб обминути боротьбу народів проти Москви під час другої світової війни, говорять взагалі про боротьбу советських людей, не кажучи, хто і де боровся. А щоб надати своїм твердженням більшої переконливості, притягують цитату з статті Волеса Кероля, директора Бюро військової інформації, який на сторінках „Лайфу” 19 грудня 1949 р. писав: „друга світова війна відкрила нову сторінку в історії народів Росії. Істотним в ній є те, що народи відкидають російське панування, а мріють про незалежність”. Кероль, описуючи невдалі німецькі експерименти з Власовим, твердить, що „це було щось більше, як академічний спір між безсилами емігрантами, бо в Україні у той час позад наступаючої червоної армії піднялися до боротьби проти советів могутні українські сили. Боротьба тих сил — це друга незнана сторінка війни”. Авторам декларації саме на тому й залежить, щоб ту дійсну сторінку захвати, тому вони в програмі визволення подають тільки те місце з статті Кероля, де він, поставивши питання: як спромоглися німці досягти Сталінграду, як просунулися вперед на тисячу миль проти сили і людського потенціялу Росії, каже: „На ці питання німецькі воєнні архіви дають таку відповідь: німці мали мільйони завзятих прихильників у Росії”. Висмінувши лише оцю частину статті, автори програми замовчують найголовніші твердження Кероля, щоб потім ствердити від себе, що „більше ніж мільйони советських громадян все таки підняли зброю проти червоної армії з однайдушною надією звільнити свою країну від комуністичної диктатури”, маючи на увазі полонених советської армії, яких було втягнуто до німецької армії. Отак, ніби посилаючись на Кероля, представляють вони боротьбу поневолених народів під час другої світової війни.

Помилково думати, щоб люди, які отак насвітлюють минуле, не знали дійсних фактів. Таке насвітлення потрібно їм, щоб виправдати принцип неподільності території советської імперії, переконати читача, що в Советському Союзі не існують національні проблеми, бо там мовляв, один советський народ (іноді народи), що рівнозначно з окресленням — російський. Він один веде боротьбу проти „агентури міжнародної конспірації”. Це все подано читачеві,

щоб він не добавив ні історичного, ні ідейно-політичного зв’язку між імперією Леніна Сталіна, а тепер Маленкова, і Москвою Малют, Іванів, Петра й Катерини. Та дезорієнтувати читача, що всім отим п’ятим колонам не Москва дає накази й інструкції, а якісь міжнародні большевицькі конспіратори.

Насвітивши отак минуле народів „царської Росії”, автори визволення пробують показати читачеві слабості советського режиму. І тут у них теж все виходить навиворіт. В московському царстві після 33-річної боротьби імперського принципу проти національного, після невгаваючої боротьби з націоналізмами, кремлівські володарі змушені були на XIX Зізді Партиї плянувати, як побороти силу національної ідеї, яка що далі то більше переймає поневолені народи. А в декларативній програмі визволення читачеві говориться що „загальний процес перетворення всього советського населення в нову соціальну амальгаму і далі є характеристичною рисою життя в СССР”. Чи не те саме доводили протягом останніх років імперські кола руської еміграції? Та ж Мельгунов у „Возрожденії” скільки разів із захопленням говорив про оту амальгаму, радіючи, що те, чого не досягли Романови, може якось зробить Сталін. Накидаючи читачеві твердження русских імперських кол, що перетворення населення ССР в соціальну амальгаму є найхарактернішим процесом в імперії, політики визволення в розділі про координаційний центр закликають до єдності на тих позиціях. А щоб переконати читача, що й на еміграції політичні сили не знають, чого хотіть, вони заявляють, що „на Конференціях і в кінцевих рішеннях учасники призначали одверто й ясно складність в законі аспірації неросіян: українців, білорусів, кавказьких народів, народів Середньої Азії та інших — претенсії яких сягають від абсолютної рівноваги в межах федерації до цілковитої незалежності”. (Мова йде про конференції КЦАБ). Для чого ця фраза? Читач мусить набрати переконання, що поневолені народи не знають, чого вони хотіть. А звідсіль і висновок: на рускі імперські кола рівняйтесь, бо вони знають, чого хотіть. Американський загал не знає ж, скільки доводилось „допомогати”, щоб знайти серед української еміграції десяток-два федералістів і, відповідно підбадьорюючи їх, творити з них прихильників федерації з Росією. А чи рушило це справу боротьби проти большевизму хоч на один крок? Ні, не рушило й не рушить. Бо не можна побороти зла, яким є большевізм, проповідуючи принципи, які зберігають джерела, що породили його. А большевізм — продукт російської імперськості, вона його породила, він утримує її. Боротьба з боль-

(Закінч. на стор. 6)

Д. Донцов

Заповіт Святослава

В „Синопсісі“ Гізеля читаємо про вел. князя Київського Святослава, що „його їжа була суха, леговище на войлоу, сего ради розкоших і лінівих, всяких народів побіждаше“. Цим аскетизмом своїх вождів і погордою земних благ, — цементувалася старо-київська Держава, також і козацька.

Коли майбутні історики будуть дошукуватися причин такої і довготривалої летаргії України, вони мабуть знайдуть, як одну з причин — ідилічну вдачу українця; його незнущими нахил до миру, до розкошів і лінівства, до спокою, розпруги фізичної, умової й моральної, до гоголівського Миргороду.

Приклади, які встають в моїй пам'яті... Петербург, „Андріївська Школа“, де 1904-05 рр. що-тижня збиралося українське студенство. За вікнами шуміло й гуділо велике місто, горою здіймалися хвилі революції. Страйки, розрухи, віча, замахи політичні, терор здолу, терор згори, арешти, що-тижня когось бракувало і з наших „клюбистів“. І ось — в цім нервовім грізнім повітрі одного вечора така сцена: на одній з парт сидять рядком два військові писарі — земляки. Коло уст сопілки і до стелі несеться розніжено тужлива мельодія... Уціх гамір міста, революції, забулися небезпеки завтра, а може й нинішньої почі, — перед нами розстелився зелений луг, цвірінъкали пташки, ніжно потікоч дзюркотів і біг в якусь ідилічну, затишну крайну байок і мрій. В цей час я уперше запізнався з поезією Лесі Українки, яка і врятувала мене від всякої ідилічної (разом з моєю вдачею) інтоксикації. Але мною з моїх колег були зачаровані тими сопілками умундурованих хахлацьких фавнів.

Друга сцена. Революцію загнуздано. Кілька

ОТАКА ПРОГРАМА ВІЗВОЛЕННЯ!

(Закінч. зі стор. 5)

шевизмом є невід'ємною від боротьби проти імперськості.

І на цьому принципі іде боротьба поневолених народів проти большевизму в ССРР. Йому вірні і політичні сили тих народів тут на еміграції. Автори декларації говорять: „світові дорого коштувало те, що він не зумів добавити й використати слабости совєтського комунізму“. А ще дорожче коштуватиме, скажемо ми, коли політики визволення, піддавшись впливові імперських кіл, будуть організовувати боротьбу проти комунізму, виходячи з тих самих завдань, над здійсненням яких працює комуністична партія.

літ перед 1-ою війною. Київ, Лук'янівська тюрма.

Здається, два поверхні над нами сиділи арештовані за бунт вояки Селенгінського полку. Збунтувалися вони і в тюрмі, їх „усмірілі“. Під час нашої прогулки „усмірителі“ вертались назад, з трофеями — з кількома забитими, закутаними в біле полотно, через яке на землю канала кров. Це був час перед революціями взагалі, голодівкою політичних, перед „подтягуванням“ тюрми, коли кілька в'язнів було вбито сторожею за визирання з вікон.

І ось в цій атмосфері тривоги й непевності, — обнявши долонями коліна, на тапчанах з туманувато-замріяним поглядом, що рваняється десь за залізні гратеги високого вікна, два земляки тужливо заводили: „Сонце низенько — вечір близенько“. З облич видко було, що із зеленою тоді для них все довкола: мури й гратеги і те, що насувалося на нас. Вони бачили перед собою річенку, Марусеньку та її рученьки... Довго, смакуючи, разплівалися ті хохлики в своїй ідилії.

Співали й москалі своїх пісень. Але це були тюремні пісні, як от „Славное море, широкий Байкал“ та інші, де було про втечу з тюрми, про небезпечні мандри втікача, не про ідилію. Єдина, не ідилічна пісня, яку я тоді чув від земляків, це був „Заповіт“ Шевченка, який, вивісивши чорний стяг, співала камера сусіднього корпуса по вбитому стороже товаришові.

Та не завжди ідилічно кінчалися такі ідилії. Рік 1939-ий, осінь, Береза Картузька. Перед нами часто невидимо зачайлася бестия, готова до скоку, користаючи з кожної хвилини нашого забуття чи необачності. Я думав тільки про це. Сиділи на підлозі, говорили пошепки. Та не всі. Пригадую: кілька земляків, захопившись спогадами недавньої „волі“, жестикулюючи, голосно, іноді посміхаючись, оповідали собі взаємно щось приємне... Враз двері разчахнулися, і бестия скочила до камери:

A to co jest? Klub jakis! Tych szesciu, ze mna! I тих шестеро вийшли в оточенні варти в коридор. За пів-години вернулись до мовчазної тепер камери, з перекривленими болем обличчями, де-что, тримаючись рукою за поясницю. Мабуть відбили комусь з них тоді нирки, чи печінки. Хотіли забутися, поринути в ідилію...

Коли наша сторожа одної ночі втекла і ми були вільні, кільки-ж то в нашім тижневім марші за Буг, по дорозі ми „посіяли“ земляків, що вранці не могли прилучитися до групи, затримані непереможним чаром якогось борщу, яєшні, чи вигідного нічліга в гостинних селян, хоч

большевики були за спиною! Туга за відпруженням...

Часом та туга не має шкідливих наслідків. Але тільки часом. Іноді ж кінчиться так трагічно, як для козака Нечая з Думи, якого зарубали нагло напавші ляхи, як раз, коли він з товаришами заходився в спокій „рибу-щуку їсти”. Або так трагічно, як для не одного з ідилічних земляків, які в дні війни в Празі або у Львові попали в руки большевиків тільки тому, що жаль ім було залишати свої роками призбирані меблі, затишну її привично-солодку ідилію рідної хатки... Ідилісти самі, вони і в голову не клали, що невблаганий противник не так ідилічно настроений. Цей теж ідилічний настрій лежав і вглибині душі отих земляків-соціалістів, які так вірили, що новий Іван Грізний дастіть їм право „рідної мови” („українізації”), а новий Петро І — „соціальну справедливість”. Ідилісти так хочуть вірити, що без власного зусилля — можна скочити просто в їх вимріяний рай, що навіть в чужинця вірили, який їх туди заведе.

В літературі — повно цих ідилічних малоросів. Для одних ідилія — це „чревоугодіє”. Процесові напихання шлунка, розжування й ковтання — смакуючи, присвячено багато сторінок в романі „Ост” — Самчука. Це саме в журналістиці.

В 1940 р. один з українських дипломатів, подорожуючи з Фінляндії в важній місії, описував — в однім журналі, — просторо і з захопленням ...чудові закуски на шведськім кораблі. Я іздив цими кораблями (під час 1-ої війни) і стверджую, що дипломат має рацію. Тільки в голову мені не приходило віддаватися чревоугодному захопленню з того приводу ані в розмовах, ані, — тим паче, — в статтях... Другий такий „політик”, теж в важній подорожі (на З’їзд КУК-а), роздумуючи над канадським вагон-рестораном, впадає в справжню чревоугодну гістерію на саму загадку про ССР: „А у нас! Як ото сядеш було, в скорий поїзд Київ-Баку... та як зайдеш... в той вагон-ресторан, та як подадуть тобі борщ український... та ще щось м’ясне та грибки мариновані та ще інші найкращі в світі речі, та коли поставлять перед вами „графинчик” доброї зубрівки..., то вам стає так приємно й радісно”.

Так радісно, як одному гоголівському миргородчанину, який згалавкавши диню, загортав в папірець зернятка, а на нім, в пам’ять цієї вікопомної події, писав: „сия диня з’їдже на дня..., місяця..., року...” — з точними датами. Той самий сентиментальний шлунок і ті самі „радості” життя — спільні риси і панських і демократичних Довгочхунів. На саму згаудку про ті смаколики, у нашого демократичного миргородчанина — „щось стискається під горлом і вже котиться слина”. Котиться вона йому й коли автор (за І. Сенченком) рисує пор-

трет прекрасної харків’янки, краса якої вповні відповідає вульгарним смакам автора: „з червоними щічками, з такими ж губами, в червоній хусточці, вона крутить „голівку”, „при-мружує чортинячі очі свої” і „збільшує декольте”. Руки — „повнокровні”, коліна — „монументальні” і т. д. так, що авторові відразу хочеться „плигати її веселитися” („Нові Дні”, ч. 43). Оце їх краса її література! І як зlostить автора, що хтось там від письменника вимагає писати „не те, що він хоче”, що „принесе користь визвольним змаганням”. Тут хочеться писати щоб слінка текла, „про графинчик” та ікру, про червоні щічки й декольте, — а вам нагадують про якісні „визвольні змагання”! На це вже Шерех і Косач обурювалися. Нема, мовляв, свободи творчості, терор якийсь! Отак колись на Шевченка обурювалися тогочасні Шерехи й Волиняки: чому не пише „про Парапу — радість нашу”, а виволікає з могили якихось там гайдамаків. Для інших наших миргородців — ідилія — це приемності секса. Під тим оглядом, навіть перевищуючи і авторів з МУР’у, і Хоткевича, і М. Коцюбинського — на першім місці стоїть В. Винниченко. Для третіх — ідилія це розкоші примітивного буденнего приватнього життя, з його дрібними радощами і уразами. Для четвертих — ідилія це з жаху перед страшим життям, бажання чурнутини в якусь мишачу діру, жити без напруги, без боротьби... В початку ХХ в. багато таких ідилістів було в нашій поезії, а тепер є Рильський.

Завзято продовжує цю ідилічну „традицію” і сучасна шерехівсько-МУР-івська поезія. Вся вона тужлива, вся вона ніжна-ніжнесенька й безсила-безсилесенька. Ось вам вибір виразів з одного такого поета: смуточок, оченятуськи, колосочек, травиночка, дощик, трояндки, птася, голівонька, одежонька, дитяточко, земличенка, сиротяточко, світлонько, серафименяточко, природонька і т. п. Навіть „жах” є в того поета „ніжний жах”, навіть вогонь — є „солодкий вогонь” (В. Барка). Не поезія, а мед, мармоляд, патока!

Не поезія, а шамкання беззубої няні над колискою дитини. Поетові треба булоб називатися не Барка, а Барченятусенько.

Аж смішно інфантильна є його мова, так безсило-анемічне, плаксиво-замурзане є реагування цього поетенятка — на життя. На Україні бачить він тільки „очі слізні” бабусь і сиріток „лишенько безкрай”, але тих, що борються з тим „лишеньком”, мужів — він не згадує. Так ніби їх не було на Україні. Бачить все пасивне, а нічого активного.

Він тільки „кличе, помочі просить”, „на чорну скаржиться недолю”, хоче „ридати, слізми каміннячко скропляти”, „на флейтах п отужити”. Хоче чурнутини в якес

„царство ласки, тепла”, мріє про „рожевий привид раю”, про „спочинок серед вишень, в розкоші бузка і ромашки”; про те, щоб „спочити, спати”, а тоді й „лихо пересядеться само” Бó хто ж „ми” є у цім жахливім світі. — „Ми сироти на цій землі”, не борці не герой! „Жебраки о ялмужну просяції” (Ю. Липа). Вітчизна для поета це лише мрія про ідилію, „рожевий привид раю”. Його герой — не велетні, а — „прості люди”, склонені до землі, про земне, про фізичний біль лише думачуючі. Їх протест — це тільки скигління. Вони без борні „щастя дожидаються”. І Господь у поета, всупереч ясним словам Спасителя, — хулу навіть на Святого Духа прощає! („Богозневага”).

Цікаво, що символом всякого зла у ідилічного автора є не большевик, не Москва, а — „фашист — німota” і „цар”. Забув щиро-чулий поет про москаля... А у віньєтах до окремих розділів збірки („Білий Світ”) менше або більше оголені дами з голубками, поснулі, або умліваючі з похиленими голівками, з безсило спущеними „рученяточками”, або в ніжних обіймах у такого ж ніжного хлопця. Пояхлені лінії брів, рук, тіла. Нічого, що пнететься вгору, все — що прибиває його в розпачі до землі, все прибите, розпорощене, знесилене. Дві віньєти — з мечем та й ті — або з поламаним, або з постаттю зігнуту тужливою, і (як видно зі змісту) — з мечем на (вже мертвого давно) царя або на (побитого вже) „фашиста”, тільки не на москаля. І багато московських слів — як „искрений”, „лодочка”, „кри-та”, „вор”, які (як і поета), очевидно, радісно привітав (в своїй рецензії) „мовознавець” Шерех, як „східно-українські діялектизми”. Обом іх серцю мила мова „старшого брата”.

Такий і другий — тої ж породи автор (М. Орест), його вабить „праніжність квіток, „тишина сон-трави — чевинні і дрімотні”. Хотів би бути він рослиною; його вабить ідилічний краєвид, де „гай замріяні”, „спочили груші”, горбки „блаженно тонуть” в „годинах супокою”, вабить його „чаруюча м'ягкість”, „ніжність, легіт, пахоші лип ароматичних”, час дрімоти”, „хоче лягти й заснути”, весь „радісно-дрімотний”. Його душа — „сирота”, яка „щемливу чує печаль”. Від ударів Долі у його, мандрівника, „спала снага жил, згорнулася міць крил”, стомилася душа злом, і сам ти — живий тлін”. Чується він „окраденою дитиною”, у дубі хоче скрити своє серце. Буревій життя мучить жалісливого поета. Мріє про „сумирне життя”, хотів би вбити зло та — „нема такої сили, його душа утомлена і тужна”...

Така ця лірика ідилістів. Чи це не поезія? Як хто хоче... Але це поезія анемії, безсилия,

охляlosti, втоми, лірика того, який на страждіття життя — лиш скавулич, як битий пес, та імпотентно зітхає за ніжною ідилією блаженною спокою.

Влізають ідилісти і в прозу. Переді мною дві книжки з советського життя: (тих, що показалися) одна капітана Корякова, москаля, друга — Юрія Одлиги, українця, майора сов. служби. Москаль — хоч і „розкайний” — патріот своєї орди, близька вона йому наявіть в її ексцесах, на життя реагує сильно, не павидить німців, оправдує (мовчазно) і підбій України. Польщі. В його думці — москаль створений бути „солдатом” і „крестьяніном” (але останнє між іншим). Описує Коряков — останню війну „солдатів”, не „крестьян”.

Юрій Одлига („Катруся”) — описує війну московських поспілак з українським селом. В усій повісті ні сліду вогненної ненависті до насильника, чи гніву, обиди. Є тільки рев різаної худоби, голосіння безсилої жертви: „Мені тяжко..., ой як тяжко! Душа на шматочки розривається!” Пісня юнаків і дівчат — це у автора „не пісня, а плач”... І батьки такі: „батько дивиться на Петrusя, а сльози кап-кап...” Бо — всі нещасні, нещасні!... Героїня сама про себе співає, як про „ягнятічко дурнє”, „світ лихий, а люди злі”... І коли ж то скінчиться! А винні у всьому не москалі, а просто „злідні”, які не знати звідки впали на ідилічну Малоросію. Така душевна реакція ідилічного малороса на більш, як 30-літнє панування большевизму на Україні! Така сама як і в Барки і в Ореста.

Коли читаєш о цю поезію, хочеш її порівняти з другою справжньою поезією Лесі Українки:

„Невже на всі великі події,
На все, — у вас одна відповідь є, —
Мовчання, сльози та дитячі мрії.
Більш ні нашо в вас сили не стає”.

Порівняйте цю поезію („сліз і дитячих мрій”, цю естетику декадансу) з поезією Лесі Українки, Шевченка, Маланюка, Теліги, Мосенданза, Ольжича, Клена, Боєслава, або Зерова чи Філіпповича, — побачите, що це дві поезії, дві літератури. Поезія Барки, Ореста — поезія людей, прив'язаних до матерії, до особистого, чи родинного „благоденствія”, що мріють про ідилію, радість черева іекса, всього, що від талії — нижче. А на удари долі знають єдину реакцію — як черепаха влезти в скорлупу і, скиглячи, пересидіти лиху. Поезія Лесі Українки та інших щойно з нею згаданих, — це поезія сильних духом, література аскетів, борців. Їх патос до всього, що від талії вгору — патос серця та ідей.

У перших інатомісць культ землі, яка родить, плодовитої жінки, культ фізичного тепла, чисто фізичної плотської любові, культ фізично-

го болю. Це поезія не тих, які формують і різьблять життя, а тих, що їх, як глину, вирізьблюють інші у власну форму. Дві відмінні і, протилежні психіки! Одній — смішний патос і смак плебейства, другій — осоружні ідеї захоплення, весь стиль літератури патріціянської.

Що з цією останньою має письменство пестотливих сюсюкал і скиглів або ентузіастів ковбаси та чарки? Що спільного мають їх стокильові пикаті красуні з „монументальними колінами”, — з постатями приятельки Шевченка, княжни В. Репніної, М. Башкірцевої чи О. Теліги? Що спільного має мова тих „жебраків ялмужні просящих”, — з суверою мовою „Словів о полку Ігоря”, „Милості Божої”, Козацьких Літописів? Самі автори й критики отієї літератури зраджуються щодо своїх смаків. Кого вони друкують, кого передруковують, кого поручають читачам? Гістерика і неврастеника Сосюру, ідилічного поета вудки й очеретів Рильського, надворного советського блазня Тичину, Барку, Ореста, ніжно-ліричного Олеся. Вже Зеров, Филипович, Маланюк, Клен, а навіть і Леся Українка їм були чужі, бо не мали в собі нічого ідилічного, ні простацького.

Чужі критикам, аматорам і авторам ідилічно-простацької літератури дух, ідеї і весь суровий героїчний стиль тих поетів. Забагато їм в них духа, замало тіла, забагато горіння душі — замало тілесного тепла, забагато величного — замало „гарненського”, забагато мужнього — замало ніжненького, забагато борні — замало солодкого спокою, забагато напруги — замало відпружнення, забагато ідеалістичного — замало ідилічного. Коротко — забагато шляхетного, мужнього, а замало рабського. Дві літератури, дві психіки, дві вдачі. Одну ведуть, друга — сама веде інших. Протилежність між ними в усім! Одні п'яніють від горілки в „графінчику”, другі від буйних mrій, високих дум („Епільог” Л. Українки). В одних — „слізоньки” від фізичного болю, в других — слози синтезізму від оглядання величного (Шевченко — коли дефілює перед його вищим зором героїчна Україна, „гетьмані всі в золоті”). Одні — „помочі просять”, другі — її немічним самі приносять. Одні — „ніжні” і м'ягкі, другі — тверді й сувері. В одних — „стомлені душі”, в других — горіючі. Одні пхинькають — щоб хтось їх з біди визволив. Другі кличуть визволитися самим: „вставайте, кайдани порвіте!” Одні, коли гинуть, то не знають за що, як розчавлені чоботом хробаки. Другі — (Іфігенія Л. Українки) гинуть свідомо „для слави рідної Еллади”, рідного краю. Одних слово — щоб квилити безплідно, у других — це „твердая криця”, що серед бою іскриться” (Л. Українка), це зерно, з якого виростають мечі (Шевченко). В одних геройні — „сиротяточка” — „матусеньки”, „яг-

нятічка дурні”, у других — Касандра, Іфігенія, революціонерка („Грішниця”), Міріям (Леся Українка)... У одних герої „малі”, „прості люди”, до землі похилені, слізоньками обмиті, — у других — нащадки Прометея, Іван Гус, Жижка, Антен, Роберт Брюс, Трясило, Гамалія, Гордієнко, неофіта, перші християни, Мессія (Шевченко, Л. Українка) і т. д.

Дві психічні раси — плебейв, і — вільних духом людей, рабів і свободних. Ту першу расу в давній Спарті прозвали „гельотами”. В деяких державах старої Еллади поетів отакої скиглійської музи видаляли за границю, щоб не демо-блізували духа нації. В модерні часи Салязар португальський просто заборонив співи скавуличих пісень. Спартанці, навпаки, забороняли касті „гельотів” (по нашему, голоті) співати героїчних пісень, щоби в рабах не прокинувся героїчний дух, небезпечний для панування спартанців. Наганячі шмигали бичами гельотів, яким заманулося співати пісні на честь героїв і гимн на честь богів. Те саме робиться за заливою заслоною. Богнем і мечем Москва і її наймити винищую там нашу геройку і в житті і в письменстві. Тут це останнє роблять ріжні „китайські добровольці”. Щоб не роззухвалися українські гельоти, „щоб пам'ятали, що геройка це лише для — старшого брата”, а „безмозгому хохлові” до того зась.

Коли наші гельотські автори чи критики беруться за героїчну тематику, то виходить карикатура. „Апостоли” Барки — це не одержимі духом звістуни нової правди, а якісь біженці проти волі, які плачуть, що покидають рідну сторононьку і рідних братиків та сестричок. Гетьман Богдан у Косача — не вождь лицарства низового і нації козацької, а ватажок банд горлорізів, які різати панів вибралися. А Шерех просто писав, що якби О. Ольжич і О. Теліга були живі, то стали б членами МУР-у (разом з ним і Косачем), а потім, мабуть, ще й „федералістами”, так йому залежить на тім, щоб тих, що на горі, до свого рівня знізити! Метода та інтенція таких трюків знана. Пишуть же большевики, що Шевченко був приятелем Бєлінського й Чернишевського! Писав теж якийсь совєтський віршоплет: „Коли би жив Тарас тепер, то був би членом ВКП”. Щоб збити його з постументу й опіганити, як так теж переконує Шерех — (на совєтську модель), що О. Теліга і О. Ольжич — були б у „МУР-і”...

Цікавий факт до тої ж теми: В серпні 1939 р. випустив „Вістник” книгу „Героїчний театр” (Н. Геркен-Русової) — Значіння й ролі героїчного театру для нації. Большевики (коли вступили до Львова) зачислили цю книжку та її тенденцію до „особливо шкідливих”. Геройка — доводили на зборах партійні „оратори”, — річ потрібна, але... геройка комуністична, в службі Москви. Пропаганда ж геройки між україн-

ськими гельотами — осуджувалася як найгостріше. Це не перший і не останній факт, коли прекрасний „меч духовний”, викований іноді українськими ж руками на ворога, зараз же пізнається і розцінюється ворогом, як особливо небезпечний, — але не зацікавлює ідилічних „любезних земляків”. Або — на спілку з ворогом — теж оголошується ними, як шкідливий і не потрібний.

Розпаношилися ідилісти і в нашій політиці. Читайте „демократичних” філософів! Який іх ідеал вождя? — Це людина „ніжна”, „вибачлива”, „толерантна” — навіть до тій „рідної” погані, яка грає на руку ворожої сили. Осоружні їм всякі „ізми”. Ради Бога не націоналізм! Щось по середині, щоб можна раз сказати так, а раз ні. Щоб не напружувати — ні думки, ні волі.

Деякі ідилічні політики всі патріотичні гасла на прапорі виписують. Тільки — як має виглядати та Україна — не знають: це „рішить сам народ”! Що це значить? Це значить, що вони не мають жадного пляну, жадної ідеї що до цього, жадних симпатій чи антипатій. Ці люди — не будівничі, бо хто задумує будувати щось, той не лише зриває стару будівлю й розчищує ґрунт, той знає, що він натомісъ прагне збудувати; якого стилю має бути будова, якого кольору, з вікнами на захід, схід, північ, чи південне. Коли сам не буде, б одай сугерує будівничим (отому „самому народові”), як повинна на його думку будівля виглядати, та для ідилічних політиків це завеликий клопіт! Завеліка напруга думки, завеліка для ідиліста відвага душевна потрібна на це! Воліють „вміти руки”, зіпхати це на плечі мітичного „самого народу”; воліють не наражатися ні тим, які праґнуть будівлі в стилі Св. Софії Київської, ні тим, що хочуть монголо-московського Василя Блаженного в Москві. Уникнути напруги волі!

А от з характеристики-некрольогу одного вождя, написаного його приятелем. — Той вождь „був усім, тільки не типом „державного мужа”, „не людиною криці”, не „твердим і рішучим борцем”. Він „був людиною страшенно м'якої вдачі, страшенно слабовільний”. Ну і „заломлювався, через оту свою м'якість і слабість не мав так того впливу на оточення, щоб бути лідером партії, групи, руху. Отже був лідером, не маючи жадних прикмет лідера! Просто був „муравлино-роботягий” („Свобода”, 27. VI.)... Таке пише з симпатією приятель про людину, що її емігрантська демократія винесла на відповідальні становище вождя багатьох партій і визволального руху... Малоє той приятель, між іншим, цілком вірний портрет! А другий муравлинщик стверджує, в тім же часописі, що був

той „вождь” демократії — „один з наймаркантніших політиків наших”. Які були інші менш „маркантні”?

Спокій („розкоші”) і пактовання з усікою силою, уникання великого зусилля („лінівство”) скинуті з охлялих плечей тягар принципів, одної ідеї, одної віри, — лінівство думки, — риси цих політиків. З тих психічних рис зродилися і спроби нав’язати нам — взір — політику дурноватих чеських Швейків і конкуренція з Гуляями і примітивне хуторянство: „соборність, самостійність”! — для „народу”, а там, де ніхто не бачить — угода з черговим паном, щоб спільно з ним бити клятих „фашистів” українських. З тих самих психічних рис випливло і нове „зміновіховство”: орієнтація на „сучасну”, комуністичну... Україну, як єдино реальну! Не видумувати нового, пристосовуватися.

Нераз та туга за ідилією приирає гротескові форми. Є органи „державницької думки” (в Канаді), які настирливо поручають менше цікавитися „світовими подіями та політичним рухом”, а більше „великими подвигами героїв, які не Україною журяться, а приватним своїм благоденствім”. Бо правдиві герої, гідні наслідування, це ті, що на еміграції „позакуповували люксусові готелі, реставрації, кренгельні склепи”... „Це — великі подвиги”. Це правдиві „герої дня” — чиї вчинки починають „нову історію, яка яскраво говоритиме про велич і силу українського духа”.

Ось у чим велич українського духа! В кренгельнях, в гросернях, в шинках! Ось де він виходується! Очевидно (вони годяться) треба „витворити чимраз сильніші характери державників”, коритися „символу і маєстату України”, але як? — Через пікніки і „контести”, коли Високоповажана Гапка Свербигуз — під оплески „державників”, дістает „титул королеви”, тимчасом, поки правдива не з'явиться у Києві.

Це все було б темою для сатиричного журналу, якби отакі „державники” і „герої муравлиної праці” без волі їх характеру не пхалися на становища провідників народу, — на місця, які займити сміють лише нові Петри Дорошенки, Вишеньські, Могили і Богуни.

Жах охоплює від самої думки, що в той час, як москалі вигребують з своєї давнини Андрій Суздальських, Іванів Грізних, Петрів, виставляють патріотичні опери „Декабристи”, „Іван Сусанін” („Жизнь за царя”), „Война и Мир” (Прокоф'єва), що їх відвідують нові Івані і Петри, — Сталіни і Маленкови, — в той час у нас з тупою яростю нищать традиції великого минулого, плюгавлять „людину визвольного руху”, поезію резистансу, їм протиставляючи „простих малих людей” безвольних, слізливих слюнтяїв в літературі, а в політиці „вождів”, яких хвалять як раз за те, що через слабу во-

лю не в силі кермувати ні групою, ні визвольним рухом...

Ні, не створять національної літератури оті „дурні ягнятічка” з „слізними очима, що хочуть „тужити”, „ридати і просити” з тugoю за „сумирним життям”; які — самі признаються — обернулися в „живий тлін”. Не створять воно ніколи потрібної нам геройчної літератури в дусі Шевченка або „Слова о полку Ігоря”. Так само, коли на чолових помітників будуть випихати людей „слабовольних, м'яких, без крові борців”, коли такими схочуть валити потугу новітніх Іванів московських і Петрів, — то Україна вічно лишиться погноем для чужої імперії. Герої муравлиної праці — позитивний тип, але — на своїм місці, як вчив Сковорода. Добре, коли вони оруть, жнуть, співають, провадять кооперацію, або спортом, чи танцями займаються, віддані своєму приватному життю з його дрібними чеснотами. Там — ті „прості, малі люди” — на місці й корисні. Нехай собі творять літературу для сентиментальних Марусь і Гриців, сюсюкаючи як збитий дідусь — як Орест, Барка чи Оддига.

Коли ж „герой” з психікою цих авторів, або того „вождя” з „Свободи”, чи аранжери пікніків і контестів кажуть, що вони „сіль землі” української, її покликані провідники, що як раз вони з „втомленою душою”, безсилі „вбити зло”, зам'ягкі на це, без „твердої рішучості борця”, без вогненого пророчого слова Шевченка чи Л. Українки, що як раз вони, оті „жебраки о ялмужну просяції”, — вони є наші „Мойсеї”, то мусять знайти такі, які вигнали бичем з храму з їх крамом і ослами. Ні національної літератури, чи взагалі мистецтва, ні держави ця каста не створить, не сформує нації ні духовно-культурно, ні політично. Ухил в ідилію і привату розклав нашу козацьку еліту. Тепер розкладає демократичну. Не значить це, що євріди націїпадають з неба. Не один і не два з них „простих людей” опиняються в касті еліти. Але — в сотий раз повторяю, тоді, коли відречеться психология тих, кого звав Шевченко „свинопасами”, або Яремами, які вміли лише давати всякому насильникові „коверзувати” над собою, „хилитися” і „плакати” працюючи (плакати очима чи плаксивими поезіями).

Оформлюють націю духовно, культурно, політично — іншого формату люди. Це велике діло — яке їй вимагає великих духом людей: Володимира Великого, Олега, Хмельницького, Ольги, Вишеньського, Петра Могили, П. Дорощенка, Антонія і Феодосія Печерського, Сковороду, Шевченка. Це люди з іншого тіста. Князь Святослав був аскет і герой: „Ядь бо Его бі суха, легание на войлоку; сего ради розкошних і лінівих всяких народів побіждаш”, — цебто оті ідилічні народи підби-

Е. М.

Леонід Мосенц

(В п'яту річницю смерті)

Громадянство знає Леоніда Мосенда як новеліста, повістяра й поета, постійного й видатного співробітника „Вістника” Др. Д. Донцова.

Письменник виразно-точного, аж де-що „математичного” стилю, звернув він на себе увагу перш за все своїми новелями, які либо він залишилися його питомою формою, хоч книга його поезій „Зодіак” як і широко запроектовані, на жаль, не докінчені, повісті („Засів”) займають в нашій літературі цілком визначене й визначне місце. Не чужа була Мосендові й публіцистика, датована, переважно, останніми роками його життя (серед неї брошур — памфлет Хвильового, що носить на собі вже виразні сліди страшної хвороби автора). Людям, не чужим літературі, відомо, якою трудною і непевною формою є саме форма новелі, форма, що її рідко хто з літературознавців дав би більш менш точну дефініцію. Як відомо, форма ця є коротка, як оповідання, але оповіданням, в жаднім разі, не є. Коли зазирають дуже приблизним, хоч і досить приступним определенням, новелю можна б було визначити, як повість (навіть роман) згущену до розмірів оповідання. Добру новелю можна б завжди розгорнути в повість (роман), чого з оповіданням, звичайно, зробити неможна. Такими власне є більшість новель нашого майстра новелі

вав, одним з яких хочуть нас зробити іділічні хохли.

Люди, подібні Святославі повинні на Україні постати, які ненавидять все те, що дорого плеbeям і люблять все те, що тим огидне. Які ненавидять ідилію і спокій особистого щастя і тілесних наслод „простих людей”, які над „муравлину працю” знають працю вищого роду; які постачають людськості не „ловців риби”, чи продуцентів збіжжя, а „ловців людей”, які прив'язані не до земного, а до ідеального; які захоплюються не гарним, а величним, а щастя шукають не в розпруженню та ідилії, а в напрузі і в боротьбі.

Вони скарають новітніх Петрів і Іванів московських за Базар і за Київ, і за Львів, і за Полтаву. Тільки вони, що не склонні до ідилії, перемагають тих, що до неї склонні. Ті, що не терплять спокою, перемагають тих, що його над усе кохають. Ті, що задивлені в великих постаті великого минулого — перемагають тих, що пропагують культу „малої людини”. Суворі перемагають розпещених. Ті, що чуються панами — тих, що є душою плеbeї. Так було, так є, так буде.

В. Стефаника. І такими були ліпші новелі Л. Мосенда, згадати хочаб „Смерть папи”, яка понадто, що до самої теми, пригадує жартівливий дотеп Лесі Українки (з приводу її „Камінного Господаря”) про „дерзость малороссійську”. Його, на жаль незакінчена, діяльність на полі повісти - роману, як історичного („Пророк” — з євангельських часів), так і роману-хроніки („Засів”), показує нам першорядного майстра композиції — річ в романі найважніша й найтрудніша.

Як поет, Мосендз безумовно займає своє особливе місце і має власне обличчя: його цілком визначений стиль і його характеристична (М. Мухин назавв її „фавстівською”) тематика є в нашій поезії без прецеденту і, певно, залишиться неповторні.

Підсумовуючи, мусимо ствердити, що з Леонідом Мосендзом був один з найцікавіших письменників 30-х років, наскрізь своєрідний, якого літературне обличчя не сплутаєш з іншими і який, не маючи предтеч, ані вийшовши з якої будь традиційної у нас „школи”, був, властиво, **пionerom** в своїй тематиці і стилі, особливо в новелях і поезіях, прокладачем нових шляхів і відкривачем нових обріїв. Коли б пильно шукати його „родоводу”, прийшлося б перейти за кордони нашої літератури, та така праця не була б ні легкою, ні вдячною, і не тут місце для неї.

**

І все ж, як не парадоксально це сказати, мені видається, що Леонід Мосендз, мимо вищеподаних і майже безсумнівних стверджень, „уродженим” письменником, письменником з долі й покликання — не був, як, можливо, не були ними ні Максима Грива. (1931), ні О. Ольжич.

На доведення цієї напозір дивовижної й міцно дискусійної гіпотези потрібно було б спеціальної розвідки, де постати Мосендза була б показана в оточенні його покоління. Скажемо лише, що те покоління (Ю. Липа, Дараган, О. Стефанович, М. Грива, М. Чирський) було на-загал **спізнене**, захоплене Визвольною Війною зненацька, незмінним, недовершеним, недозрілим, мавши тоді коло 20 років, воно було в періоді „мутації” з молодика на мужа. Дозрівши на 3-5 років раніше, люди того покоління напевно мали б у боротьбі за визволення поле діяльності значно ширше за круг обов’язків воїка чи молодшого старшини. Але дозрілість і свідомість (політична й культурна) прийшла

до них вже в розpacливих обставинах таборів для роззброєної Армії, в умовах безборонності й бессилля... А, головне, в умовах трагічно спізнього розчарування діяльністю старшого покоління, що виховане на драгоманівщині, керувало подіями 1917-20 рр. так, як це знаємо з недавньої історії. Це пекуче, справді трагічне розчарування і заподіяло в душах покоління ту „психічну травму”, що скерувала його до „фахів”, не завжди зв’язаних зі справжнім покликанням, а, значною мірою, в яких жадоба творчості знаходила ніби безпосередніший ви-яв і здіслення.

Немає нині сумніву, що в Юрієві Липі корінivся біолог і, може, видатний лікар, як у М. Гриві — військовик, а у М. Чирському — людина театру. Немає — для мене особисто — сумніву, що справжнім покликанням Л. Мосендза була наука, в нім бо коренився вчений в найточнішім значенні цього, на жаль, так стертого за останній час, слова.

Наукові здібності (а в тім і здібність „вчителя”, — студіювати) цієї людини були впрост феноменальні. Коли прийняти під увагу, що Мосендз мав освіту народнього вчителя і пригадати його студентські роки в Подебрадах, отже складання матуральних іспитів одночасно із слуханням першого курсу на технольогічному відділі Академії, близкучий період його студентства (завжди — перший у всьому), лябортство й асистентство, близкучий період його студійного відділу професорським степендієтом до Політехніки в Брні і одержанням там „докторату технічних наук”, то, справді, треба дивуватися його здібностям, його енергії, його пильності. А додаймо до того набуті ще в польських таборах сухоти, дуже тяжке особисте горе (про яке я довідався від О. Теліги десь 15 років пізніше) і, певно з цим горем безпосередньо зв’язану літературну творчість, яка для нього була особистим поборюванням того горя й духовним самолікуванням. Треба подивляти таку несамовиту істотно творчу енергію в невеликій, сухуватій постаті тієї людини, якої — дивно! — ніколи не пригадую собі ані „стомленою”, ані спраглою „відпочинку”, ані неакуратною чи навіть неохайнно одягненою. Починаючи від його точних, стриманих виповіджень і кінчаючи його чітким майже каліграфічним і при тім оригінальним почерком, — він був людиною цілком закінченого стилю. Це був уроджений учений — дослідник (його фахом була нафта та її деривати), напевно — видатний професор — пioner і, правдоподібно — талановитий організатор, бо ширину його заінтересувань і невичерпальну енергію його, напевно, не можна було б обмежити лише лябараторією й кабінетом.

СКЛАДАЙТЕ ЖЕРТВИ
НА
ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСНИКА“

До джерел державницької думки

Проф. О. Оглоблин

Московський проект 1714 року

„ПРО УДЕРЖАННЯ УКРАЇНИ ЧЕРКАСЬКОЇ”

„Козацька нація стогне під тиранським ярмом Москви, починаючи від сумної баталії під Полтавою, і прагне лише до того, щоб добитись своєї волі”.

(Гетьман Пилип Орлик, р. 1712).

I.

Року 1713, у серпні, Федір Салтиков, російський морський агент в Англії, подав цареві Петрові I доповідну записку під наголовком: „Виявлення „из'явленія”) корисні державі”. Х-й розділ цих „виявлень” присвячений спеціально питанню „Про удержання України Черкаської”, яку Салтиков називає „пристяжною провінцією”. Під свіжим враженням подій, пов’язаних з українсько-шведським союзом Гетьмана Івана Мазепи, Салтиков констатує, що Україна „від початку того і потім навіть до останку завжди була перейнята бурхливою польською обичністю і безпуттям їхньої волі”. Наслідком того, на думку Салтикова, „була велика шкода обом народам, як російському, так і їх власному на-

родові і збитки в їх зрадах та відступництвах”.

Він підкреслює, що навіть після Полтавської перемоги й погрому України Москвою „в деяких давніх нестачеїстість їхнього мислення залишилась і завжди буде, якщо у них така вольність залишиться, як її на початку прийнято”. І. Салтиков накреслює цілу програму політики московського уряду на Україні, скерованої на знищенння її державної та національної самостійності.

Зокрема Салтиков вважає за конче потрібне, щоб при гетьмані для нагляду за його діяльністю була створена гвардія (у складі одної кавалерійської сотні) з московських „дворянських дітей і з кадетів і з нарочитих розумних людей не жонатих”. Поволі ці дворянські діти мали обійтися різні вакантні українські уряди: „в усі чини їх ставити замість померлих”, отже вся адміністрація Української Держави мала з часом перейти в руки москалів. Мало того. Ці московські зайди мусять ріднитися з українською старшиною: „женити їх у полковників і сотників, і у інших багатих людей”, щоб „той народ (український — О. О.) перемішався з російським народом чинами, вдачею і властивістю”. Таким чином український народ „воплотиться в російський народ”.

Для Салтикова було ясно, що саме опанування українського державного та адміністративного апарату москалями ще не забезпечує остаточної перемоги Москви. Тому він пропонує радикальний рецепт московської етично-побутової експансії на Україні. Щоправда, цей рецепт не був новий. Ще в коломацьких „статтях” р. 1687, укладених після обрання Гетьмана Мазепи, під диктат московського уряду, було вказано, „щоб гетьманові і старшині, служачи великим государям... народ малоросійський всякими мірами і способи з великоросійським народом з’єднувати і в нерозривну та кріпку згоду приводити супружеством і іншим поведінням, щоб були під одною їх царської пресвітлої величності державою спільне, яко єдиної християнської віри, і ніхто б голосів таких не видавав, що Малоросійський край є гетьманського регименту, а озвівались би всюди одноголосно їх царської пресвітлої величності самодержавної держави гетьман і старшина, народ малоросійський спільно з великоросійським народом, і вільний перехід жителям з малоросійських міст до великоросійських міст мати”. (п. XIX). Але фактично це лишилося на папері й мæмо відомості про те, що Мазепа не дозволяв українцям ріднитися з москалями. До

НА ЛЕКЦІЇ МАТЕМАТИКИ

Загув мотор у високости
І плинний виклад перебив...
Спинився ти в без силії злости
Та крейду точену зломив.

Навіщо, канторе учений,
Ця злісна павза, злісний рух?
Чи ж не твоїм взірцем натхнений
Стремить вzenіт звитяжний дух?

Сувору мову інтегралу
Мотор у пісню перелив, —
Яку ти можеш більшу славу
Укласти в блідість власних слів?

Дасть вченій впевненості крил.
Мовчи. Ще мить. Хай доспіває,
Ця сама пісня нас чекає
Над морем українських сил.

речі, такий стан тривав протягом цілого існування Української Гетьманської Держави, і випадки споріднення навіть козацької старшини з москалями були надзвичайно рідкі. Ще в кінці XVIII ст. Кн. О. Безбородько, канцлер російської Імперії, радив своєму приятелеві М. Миклашевському: „хай не мають собі жінок від синів чужих”.

Салтиков цілком одверто визначає мету своїх пропозицій: „Довліє вельми того шукати всякими мірами, — пише він, — щоб той народ (український — О. О.) перемішати з російським народом і волю іхнього правління спроквола їм відібрati і начальних там російських настановляти”.

Отже, Салтиков перестерігав від надто поспішної реалізації своїх пропозицій, рекомендуючи діяти „спроквола”, а не „враз”. І тут він наводить приклади з історії відносин Англії (де він тоді перебував) з Ірландією і Велзом. („Вельська сторона”), а також з Шотландією.

II.

Мабуть, ще більш цікава особа автора цього антиукраїнського проекту. Федір Степанович Салтиков належав до вищої московської аристократії. Син боярина Степана Івановича Салтикова, родича цариці Прасковії Федорівни (народж. Салтикової), дружини царя Івана, брата Петра I, він мав двірський чин спальника. Ще молодим він їздив з батьком до Сибіру, а р. 1697 Петро I відрядив його до Голяндії „для вивчення мореплавства і корабельного будівництва”.

Згодом Ф. Салтиков вступає на військ. службу і, як капітан гвардії, бере участь у битві під Нарвою р. 1700. Після того був посланий з дипломатичним дорученням до польського короля Августа II. На початку 1703 р. Салтиков дістав важливу на той час посаду корабельного майстра (інженера) і в 1703-1704 рр. працював на Оленецькій верфі. З 1707 до 1711 р. він служив в Адміралтействі в Петербурзі і працював над будовою військових кораблів у Петербурзі й Новій Ладозі. Петро I (який особливо цікавився будівництвом військового флоту), дуже цінів Салтикова і довіряв йому. Р. 1711 він посилає його закордон з секретною місією, пов’язаною з купівлею військових кораблів. Салтиков побував у портах Голяндії, Франції та Англії й нарешті оселився в Лондоні, як морський агент російського уряду, купуючи кораблі, доглядаючи за будівництвом суден для російського флоту на англійських і голландських верфах і взагалі виконуючи різні доручення Петра I. В Лондоні він і помер р. 1715.

Оsvічена й культурна людина, Салтиков цікавиться західно-європейським життям і вивчає „устави англійського государства”. Для „порівняння російської держави з кращими європейськими державами” і для „учиненія

прибілей государству”, Салтиков опрацював широку програму реформ, яку виклав у двох записках, поданих Петрові I, — „Пропозиції” (1712 р.) і „Із’явленія прибиточні державі” (1714 р.). Салтиков прихильник станово-аристократичної держави й системи меркантилізму, а особливо захопленій соціально-політичним устроєм тогочасної Англії. Біограф Салтикова — Н. Павлов-Сильванський каже, що Салтиков був „горячим поборником європейської освіти”, й зауважує, що він „поруч з істотними сторонами західно-європейської культури проектує запозичення і другорядних її особливостей, забуваючи часто про російську дійсність”. На думку Павлова-Сильванського, „більша частина „пропозицій” Салтикова були непрактичними і вони, за винятком дуже небагатьох, не мали непосереднього впливу на реформи Петра”.

Серед тих небагатьох пропозицій Салтикова, що мали вплив на діяльність Петра I, були, безперечно, його антиукраїнські проекти. Салтиков, московський поступовий „западник”, дуже добре обізнаний з європейським політичним та економічним життям, палкій прихильник англійського суспільного устрою й побуту, прагнув модернізувати традиційну систему московського деспотизму. Він, мовляв, хотів важку московську руку вдягти в м’ягкі англійські рукавички — й політику військової окупації, терору та насильства, яка запанувала на Україні після 1708-1709 рр. заступити політикою повільної й глибокої пенетрації панівного чужонационального чинника в найглибші й найінтимніші культурно- побутові й етнічно-біологічні клітини життя поневоленої нації. Петро I недармо уважно читав цей розділ записки Салтикова й поробив свої позначки на маргінесах. Це все, звичайно, припало йому до вподоби. Бурхлива й деспотична вдача Петра напевно не погоджувалася з порадою англізованого московського аристократа робити все „спроквола”. Але російська політика економічних санкцій на Україні в дусі й інтересах московського меркантилізму, призначення московських старшин на українські полковницькі уряди, до того ще іноді саме за рецептами Салтикова (приміром, призначення на Ніжинського полковника П. П. Толстого, одруженого царем з донькою гетьмана Івана Скоропадського), нарешті, утворення „Малоросійської Колегії” й фактична ліквідація гетьманату — ціла російська політика на Україні після 1714 року була здійсненням антиукраїнської програми Салтикова.

Думки й пропозиції Салтикова щодо України важливі з багатьох міркувань. Насамперед це погляди поступового московського громадянства на Україну й українську проблему після 1709 року. Далі ми бачимо, що не було жадної

В. Січинський

Смерть і могила гетьмана Мазепи

Великий — що сліпить.
І як ітиме він, ѹому у кожнім домі
Простеляться до ніг, і тільки сурен
[гомін
Лунатиме в ту мить.

В. Гюго

В річницю смерти Великого гетьмана, що сталася вночі з 21. на 22. вересня 1709 року (2-3 жовтня за нов. стилем), пригадуємо останні дні життя, обставини смерти і місце спочинку одного з найвірніших синів України.

В сучасній російській пропагандивній акції, незалежно від її політичної фарби, почалася нечувана нагінка на світлу пам'ять Великого Гетьмана. Советська „наука”, що затратила всяке почуття наукової безсторонності, не соромиться найбільш безглуздих і неправдоподібних інсинуацій, осмішуючи себе перед культурним світом, вживає всіх можливих заходів, щоб очорнити і збезчестити ім'я, яке стало в очах цілого світу символом героїзму, волі, незалежності й віданості найкращим ідеалом свого народу. Згадати хочби такі світові імена в пи-

принципової різниці між урядовою російською політикою й громадською московською думкою того часу щодо України. Нарешті, московське громадянство початку XVIII ст. добре розуміло, що Україна — окрема країна („пристежна провінція”), яка має свої права „ї прагне зберегти свою волю”, а українці — це окремий від москалів народ.

Англійським життям цікавилися й на Україні. Щось було, мабуть, у тому, ѹ недарма, ще в другій половині і в кінці XVIII ст. англійські подорожники на Україні порівнювали її з „найкращими провінціями Англії” (Joseph Marshall), а українські хати та їх мешканці нагадували їм Велс і Шотландію (Edward D. Clarke). Недарма в будинку полковника Миргородського (майбутнього гетьмана) Данила Апостола висіла картина з виображенням англійського парламенту (1724 р.). Українців, очевидно, більш цікавила ця сторона англійського життя — його демократичний устрій. Росіяни, навіть культурніші й поступовіші, звертали увагу головно на засади й методи англійської політики опанування неанглійськими країнами й народами Великобританії. Саме тому антиукраїнські проекти Федора Салтикова для українського історика являються документом, значення якого далеко виходять за межі особи його автора та його доби.

съменстві, як Вольтер, Байрон, Гюго, Кортесі, Май, Старк, Валлін, Фріг, які ставили постать І. Мазели на найвищий ступінь людської величі.

Байрон порівнює І. Мазепу з Олександром Македонським і каже, що „навіть на тлі скитської слави постать Мазепи є великою!“ Але московський поет А. Пушкін, в поемі „Полтава“ подав образ великого гетьмана в дусі московського шовінізму до „інородців“.

Сучасній советській пропаганді товаришують російська — еміграційна, нічим не відрізняючись від червоної. Трубадурами цього московського шовінізму бувають і „самоотверженые малороси“, що лізуть зі шкіри, додогджуючи своїм панам. Советська пропаганда перевершила своєю грубою тенденційністю всі „правди“ старої російської літератури царських часів, особливо в уживанні огидної, „сочистої“ лайки в стилі „народної демократії“ і „советсько-російської діялектики“.

Але марне намагання облудної пропаганди з її титулярними „науковцями“, що часто криються під псевдонімами й титулами „академіків“.

Ім'я Великого Гетьмана все залишається для українців найбільше цінене і популярне. Таким воно увіковічнене й нашим генієм Т. Шевченком. Василь Білозерський, братчик Кирило-Методієвського Братства, свідчив, що „Т. Шевченко з гетьманів більше за все хвалив і шанував Мазепу“. А сам Т. Шевченко у своїх поезіях не раз дав докази своєї пошани до Мазепи. У „Великому Льюху“ пише, що „друга душа“ тяжко покарана за те, „що цареві московському (цебто Петрові I) коня напоїла, в Батурині, як він іхав в Москву із Полтави“. Так за Шевченком український народ розумів глибину Полтавської трагедії та її наслідки.

Союз України зі Швецією, розуміється, не був „авантюрою“ гетьмана І. Мазепи. Перетрактації зі Швецією інтенсивно вів ще гетьман Б. Хмельницький, особливо в 1657 р. (посольство Г. Веллінга), коли хотів остаточно зірвати з Москвою. Переговори з Швецією продовжували і наступники гетьмана Хмельницького. Отже союз І. Мазепи з Карлом XII був лише кінченою необхідністю, завершенням усіх попередніх переговорів, умов і цілого наставлення українських патріотів.

Драматичний відступ шведських і українських військ на Захід 1709 року, як то доводять західно-європейські джерела, був би ще більше трагічним для шведів, коли б не заважила козацька тактика і героїзм українських частин. Посол від лютеран до Карла XII, Даниїл Крман,

з походження словак, який був свідком шведської кампанії на Україні і цо не відзначався симпатією до українців, пише у своїх Меморіялах 1708-1709 рр., що „успішний відступ шведських військ і небезпечна їх переправа через Дніпро коло Переволочної і Бог, завдячує українським козакам під проводом гетьмана І. Мазепи. Він виразно говорить, що під час переправи через Бог, коли частина війська не встигла переправитися на правий бік, а настигла московську погоня, дня 18. липня, українські козаки боронили переправи для шведсько-українського війська, знаючи добре, що не буде їм помилування, опиралися всіма засобами і боронилися аж до загину”. (Будапешт, 1894, ст. 577).

Не встигли ще Карло XII і гетьман І. Мазепа отaborитися в Бендерах, на території Туреччини, як Москва почала робити агресивні заходи про видачу Мазепи. Учасник походу, Віртемберзький принц Максиміліян Емануїл, що попав у російський полон, у своїх „Реляціях” (виданих вперше Барділі в 1729 році в Штутгарті і опубліковані Д. Олянсином) писав, що під Бендерами „Карло дістав відомість, що цар послав до турецького султана посольство і його просив, що козацького вождя або (на їх мові) гетьмана Мазепу в охорону не брали, тільки йому його з племінником Войнаровським видали”. Цар хоче мати гетьмана як найскорше і вірить, що „справедливий султан” його не візьме під свою охорону, за що він, цар, з „ново-вибраним гетьманом” обіцяв султанові „все добре та вірне сусідство”. За іншими джерелами, Петро I пропонував зовсім реальний і матеріальний доказ цієї вірної дружби — хабар султанові в розмірі 300.000 талярів через свого посла Толстого.

Як подає М. Костомарів, вимога царя до падишаха про видачу І. Мазепи повторялася два рази, дня 10. і 27. липня за ст. стилем. Рівно ж поміж численними умовами що до територіальних уступок в користь Москви, яких Петро I вимагав від Карла XII, було домагання видати Мазепу. Король, як відомо, відкинув умови миру Петра, між якими було відступлення Москви усіх балтійських країн з Естонією і Латвією, а особливо був обурений вимогою Петра про видачу Гетьмана. Барділі, подаючи Реляцію від себе, додає: „Хоч це прохання (Петра I) здавалося не так несправедливим, то все таки воно не знайшло при турецькому дворі жадного одобрення, бо там не вважали цього домагання за важливе, щоб таку особу видати, яка так ревно дбала про волю, звичай й право свого народу, та так багато перетерпіла переслідувань і тортур тільки тому, що зі своїми півландними вона не захотіла понижатися під московським яром, а змушенна від такого утікати та шукати вперше королівської шведської, а тепер ту-

рецької охорони.” Тому турки відправили послу московського з такою відповіддю, „що не гадають і це також не гідне було б з турецькими законами, відмовляти охороні особі, яка її по справедливості шукає”. Реляція далі ще додає від себе: „Великодушність султана була тим більше гідна подиву, що він осягнув би тоді дуже близьку можливість помститися на цьому гетьманові” (ст. 554), очевидно за попередні його війни з кримськими татарами. (Гл. В. Січинський, Чужинці про Україну, 5 вид., Авгсбург 1946).

І тут виявилось, що „азійський” султан краще поважав і дотримувався міжнародних стосунків, зокрема права азилу, як „европейський” цар. А вже без порівняння мусулманський володар мав більше почуття лицарської гідності, справедливості і милосердя, ніж „християнський” московський цар. Тому „репатріяція” з перед 244 роками не повелася...

Прибувши до Бендер, І. Мазепа вже не вставав з ліжка і з кіжним днем стан його здоров'я погіршувався. Смерть наступила вночі з 21. на 22. вересня за ст. стилем 1709 р. в селі Варниці коло Бендер, де був табір (штаб) гетьмана над Дністром. Тут у Варниці відбулася і перша відправа в парохіяльній церкві. За деякими, не зовсім певними відомостями, перевезено домовину з покійником з Варниці до Яс — столиці Молдавії. Тоді в Ясах перебували визначні особи з козацької старшини: Пилип Орлик з родиною, генеральний обозний Дм. Горленко, Іван Ломиковський, полковник Прилуцький та інші. Але більш правдоподібно, що за наказом П. Орлика, який перебував в Ясах, домовину гетьмана перевезено до Галацу, як це стверджував полковник Герцик на московському допиті. Хроніка молдавського літописця Миколи Костіка (1652-1711) також подає, що І. Мазепу поховано в Галацу. За іншими відомостями в Галацу відправив похорон тамошній митрополит.

На превеликий жаль, ми не маємо історичних відомостей про останні дні життя великого гетьмана. Російська, а також інша історіографія, запаморочена легендами про незміrnі багатства гетьмана, цікавилася найбільше скарбами й грішми І. Мазепи, які він вивіз з Батуриня і тримав при собі. Деякі відомості про останні дні гетьмана зберіглися в шведському державному архіві. Там оповідається, що коли І. Мазепа захворів, то просив Карла XII приділити йому довірену людину, щоб в разі смерті було відповідно передано майно гетьмана. Король призначив Густава Сольдена, який і був у домі Мазепи в останні дні життя гетьмана. Однаке за кілька днів після смерті гетьмана, турки урядово опечатали приміщення Мазепи разом з цілим його майном, дорогоцінностями й грішми. При тім опечатали й ціле майно племінника гетьмана — Войнаровського,

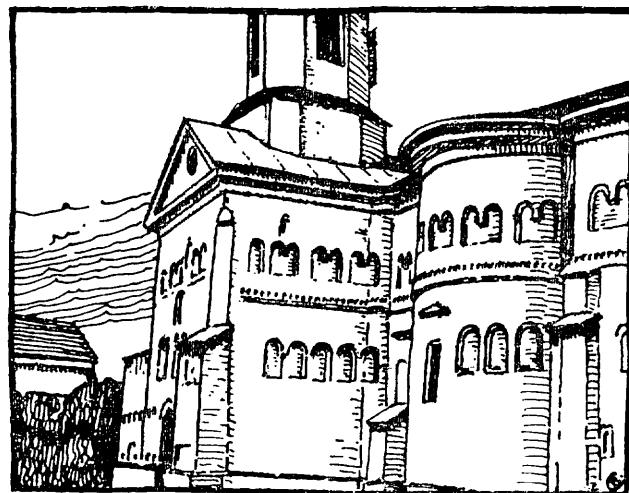
що мешкав в одному домі з І. Мазепою. Після заходів Карла XII, турки зняли печатки з приміщення бл. п. Мазепи і ціле майно гетьмана передали Войнаровському. Згодом, як було обрано гетьманом П. Орлика, Войнаровський одержав все, що „Мазепа залишив у золоті, дорогоцінностях та інших речах”. Однак про останні дні життя і обставини смерти гетьмана Г. Сальден нічого не залишив у записках. Швед пильнував справи зі скарбом Мазепи, зокрема спиняється на питанні 60.000 талярів, які І. Мазепа позичив Карлу XII в Бендерах.

І. Сальден приходить до висновку, що ті гроши не належали до особистих грошей гетьмана, але до військової, державної скарбниці. („Кіев. Старина”, Київ 1913, I, ст. 91). Щодо самих скарбів і грошей в готівці з майна І. Мазепи, то тут також в історіографії ріжко відгадують її вартість. За шведськими та іншими джерелами виходить, що лише в готівці І. Мазепа мав при собі 160.000 талярів. Найбільше міг сказати про останні дні життя І. Мазепи його племінник Войнаровський, але його схопили московські агенти в Гамбурзі, на очах цілого культурного світу, таємно вивезли до Московщини, тортурували допитами і заслали на Сибір.

М. Костомарів, користуючись головно шведськими джерелами, так описує жалібний похорон великого гетьмана, переведений надзвичайно урочисто за українськими звичаями. На похороні був присутній і король Карло XII.

Спереду жалібної валки йшли королівські трубачі. Труну, покриту червоним оксамитом з широкими золотими позументами везли 6 білих коней. По обох боках повозу йшли стрункими рядами козаки з оголеними шаблями. Перед труною йшов гетьманський бунчуковий, Він ніс гетьманську булаву, яка виблискувала дорогоцінними каменями. За повозом йшли жінки-українки, що голосили. Далі йшли прибічні й кревні гетьмана. За ними іхали на конях П. Орлик і Войнаровський, далі українська старшина й козаки. Козаки йшли поважним кроком зі спущеними до долу пралорами й зброею. Коли труну спускали в могилу, що була в церкві, козаки на знак почесті дали сальву зі своїх мушкетів. (М. Костомаров, Собр. Сочин. т. XVI. Ст. 1905, ст. 710).

Румунський історик М. Кочальнічау, подає, що І. Мазепу поховано в Галацу „в церкві св. Юрія, посеред церковної трапези, в цегляному склепі, над яким покладено мармурову плиту з висіченою на ній епітафією, гербом України та Мазепи і фігурою одноголового орла”. Ще в 1830 р. М. Кочальнічау бачив цей повитираний напис і фігуру одноголового орла”. В 1835 р. монахи св. Юрія поховали побіч бл. п. гетьмана, боярина С. Д. Дерекш-Башу. Кілька років згодом останки Д. Баші, разом з костями

Монастир св. Юрія в Галаці, де в 1709 р. поховано гетьм. І. Мазепу.

гетьмана перенесено до нової могили назовні церкви, „де що праваруч від входу до неї”. Над цією новою могилою поставлено нову мармурову плиту з написом про Д. Башу і поруч „гетьманський” герб з орлом. А що різбар не знат геральдики, то вийшов двоголовий орел австрійського зразку. (Відомості М. Кочальнічау з побуту в Галаці в 1845 р., „Історич. Вестник”, 1892, I, 295). Первісну плиту на могилі І. Мазепи мав би вивезти до Яс кн. Михайлово Гіка, збирач старовини і впорядчик румунського історичного музею. За іншими відомостями, плиту вивезли москалі. Перед тим ця плита деякий час лежала коло входу церкви Пречистої Діви в Галацу. Тому цю церкву в місцевому переказі називали „церквою Мазепи” і сама вулиця називалася Мазепиною, як це ствердив дослідник старовини Д-р. В. Тренке, під час свого перебування в Галаці в 1930 році.

Монастир св. Юрія розташований на високому правому березі Дунаю. Церква монастиря — типова т. зв. триконхова будова. Цей тип будов прийшов з відомого монастиря в Атоні в Греції і поширився на Балканах і зокрема в Молдавії XIV-XVI століттях. В церкві св. Юрія в Галацу бачимо романські, готичні і ренесансові стилістичні риси, що говорило би про новіші часи XV-XVI століття. Монастир зруйнували турки в 1821 році, але могили залишилися недоторкнуті. В 1930 році була там і згадана плита коло входу церкви, боярина Баші зі стертым зображенням двоголового орла.

Яким пієтизмом і повагою користувалося ім'я гетьмана України серед місцевих молдаван, свідчать такі факти: В церкві св. Юрія під час Служби Божої до останніх часів згадувано ім'я (Закінч. на стор. 18)

В окупованій Україні

I. В-к

Соціалістичну панщину скріплено законом

На серпневій Сесії Верховної Ради, крім стисло політичних проблем імперії, які так увипуклилися після смерті диктатора, московський уряд багато уваги приділив і економічним питанням, зокрема сільському господарству. „Довели до того, — сказав у своїй промові, Маленков, — що скоротили поголів'я скоту, а особливо корів, які є приватною власністю колхозників”. Це чи не найцікавіше місце з промови Маленкова. Довели! Хто? Советський уряд Імперії. Так ніби в ньому не було Маленкова, наче-б він не знав, як до того доводили. Розплачлива заява голови уряду, як і тон советської преси, дають підстави твердити, що в сільському господарстві там великі негаразди. Диктатори здумали „ощасливити” населення — збільшити виробництво товарів широкого вжитку. А сільське господарство виявилось не на височині, не спроміжне постачати потрібної сировини. І вдарили на гвалт.

Передова „Правди” „За нове піднесення в сільському господарстві”, пише, що цілі райони є з занедбанням сільським господарством. З тваринництвом не добре. „Надто недостатні темпи росту поголівя скоту, низька його продуктивність. Суспільне тваринництво в багатьох колгозах ще не стало високопродуктивною і прибутковою галузєю сільського господарства. Серйозно відстає виробництво картоплі й городини”. Стан такий, який завжди був в усупільненому господарстві. Цифри показники — перевиконання, а картоплі й городини немає. Ще в квітні ц.р. газета „Сільське

господарство” наводила низку районів, які здали державі в рахунок держпоставок по 2,3%, 2,9%, або 5,4% з надоеного молока. Причини? Советська преса пояснювала їх поганим контролем за надоеним молоком, поганим обліком і перевитратами на внутрішньо-господарські потреби. Стара то пісня соціалістичного плянового господарства. А справді, то причини ховаються в самій советській системі. То-ж не випадок, що ті хвороби повторюються закономірно весь час. Імперська система державного плянування, яка уможливила здійснення великих державних споруд, є не спроміжною унормувати внутрішні відносини.

Сесія ухвалила в найкоротший термін ліквідувати ті недоліки: створити кормову базу для скоту, забезпечити худобу й птицю приміщенням. Не забули й про картоплю. Отже поголів'я мало, а як виходить, то його немає чим годувати, немає приміщень для нього, тому так багато говорить про кормову базу „Правда”; над цим думають і плянують міністерства Союзних Республік, розробляючи пляни заготівлі кормів. Щеб пак, корову колхозника, яка дуже часто обслуговує дві родини не має чим годувати! Більше того, немає кормів і для усупільненого поголів'я.

Ствердження „Правди” цікаві й повчальні. Вони говорять, що селянство національних республік не прийняло московського соціалістичної системи, а сама ота система — продукт російської духовості, не розв'язала протиріч соціалізму, бо селянство чинить їй спротив. Війна з селянством ніколи не сходила з порядку денного у большевиків. Селянство було небезпечним для них і Ленін вчив, що воно „породжує капіталізм і буржуазію постійно, щоденно, щогодинно, стихійно і масово.” Ліквідація кулака, як кляси, переведена Сталіном нечува-но дико й жорстоко, не припинила селянського спротиву. Не припинило його й оботарення в колхозах. Боротьба триває і в надрах національного селянства, незалежно від його багатства й бідності, визріває могильник імперського большевизму. Укрупнення колхозів, переведене два роки тому, то був один із етапів ліквідації національного ества селянства, ліквідації його самого, як соціальної категорії, як вітальної сили нації. З цією думкою носився Сталін в останній своїй праці „Економічні проблеми соціалізму в ССР”. Після нього советська преса багато пише на цю тему, не відкидаючи і не заперечуючи виводів Сталіна. А він в згаданій праці доводив про необхідність перебу-

СМЕРТЬ І МОГИЛА ГЕТЬМАНА МАЗЕПИ

(Закінч. зі стор. 17)

Івана Мазепи, побіч з іншими ктиторами церкви. В Бендерах (Тягин) при Акерманській вулиці є дім, що досі називається „Дім Мазепи” — правдоподібно місце, де помер Гетьман. Самий дім не заховався в первісних формах, бо був у новіші часи перебудований. Над берегом Дністра, нижче пам'ятника є три криниці, що називаються Мазепиними. Вони мали бути викопані козаками І. Мазепи на спогад його душі, як це було звичаєм на Україні і Молдавії.

Отож світле ім'я гетьмана І. Мазепи шанується скрізь, де вільні люди мають пошану і зрозуміння до жертвенності і посвяти справжніх народніх провідників і де взагалі шанують волю і гідність людини.

дувати весь господарський уклад Імперії на принципі продуктообміну. Цеб-то замінити колхозну власність на державну (у нього загально-народну), скасувати рештки товарообігу, і замінити його пляновим продуктообміном.

В деяких галузях господарства і зараз практикується частковий продуктообмін — отоварювання. За здану бавовну, цукровий буряк і інші технічні культури, колхози одержують промислові товари. Як знаємо в колхозній системі продукція непосередnio не поступає на ринок, а здається державі. Тільки продукти, вироблені на присадибних ділянках і дуже мізерна частина з одержаного на трудодні, все таки попадає на ринок поза пляном. І отої товарний обіг, цебто: торба картоплі з присадибної ділянки, вузлик квасолі, курка, фунт масла, або глечик молока, що попали на ринок поза пляновим обігом, становили приватний товарообіг. На нього, як на приватний сектор(!), якого так цупко тримається селянство й ведеться наступ в совєтській літературі в 1953 р. (Вопроси економіки, Вопроси філософії, Правда, Ізвестія і інші). „Треба виключити рештки колхозного виробництва з системи товарообігу — писав Сталін, — і включити їх у систему продуктообміну між державною промисловістю і колхозами. В цьому вся суть!” Питома вага торгівлі колхозників в загальному обігові дуже мізерна, мікроскопічно мала. Але вона, либонь, „гальмує розвиток виробничих сил, бо не дає змоги охопити все народне господарство державним плянуванням”.

Суть очевидно не в тому, а в самій соціалістичній сістемі, яка перетворивши людину в додаток до державного механізму, вбиває в ній всякі ініціативу. Та доки селянство володіє мізерними присадибними ділянками і розпоряджається продуктами з них, воно зберігає національне селянське ество. В московському центрі саме цього й бояться. Тому журнал Все-союзної Академії „Вопроси економіки” пише, що „при певних умовах при порушенні принципів советської торгівлі, можуть створитись умови для відновлення приватно-власницьких тенденцій серед відсталих колхозників. Ці тенденції є ворожими в самій основі соціалістичному ладові”. Як не приборкане селянство, та влада боїться приватно-власницьких тенденцій. Тому Сталін і кликав у своїй „геніяльній” брошурі покінчити з присадибними ділянками, яких міцно тримається селянство, а колхози перетворити на державні фільварки. Аж тоді мав би наступити комунізм. Але поки то буде, треба постачати місто, а плянове постачання не спроможне задоволити найелементарніших його потреб. Тому Маленков, виступивши соціальним реформатором, вирішив підгодувати з початку коровку колхозника.

„Правда” з 3. серпня пише, що „Цього року

колхозам дозволено видавти колхозникам, крім основної платні за трудодень, одну десяту частину зібраного і заскіртованого сіна.” Оця пільга властиво і є чи не найбільшою зі всіх запроектованих послаблень на селі. Та й чи пільга то? Маленков не зпроста в розpacії заявив оте „довели”. Колхозникові корову дозволено мати, а кормів для неї не давалося. У висліді цього підувало поголів’я корів зменшилась і продуктивність (яка ніколи й не була високою), зменшились і обов’язкові поставки. А індівідуальні корови, яких не годували, обов’язково мали помагати усупільненiem постачати міста молочними продуктами і м’ясом. Заплянувавши збільшити постачання населення харчовими продуктами, довелося подумати й про корову колхозника, а вона з вдячності має виручини збанкротоване соціалістичне тваринництво.

Дехто з наших публіцистів вбачає в цього-річних реформах великі постуки влади і, спираючись на них, твердить, що сталінізм умер, а прийшла нова ера в імперському господарстві — „Маленківський Неп”. Ніби все лихо в сталінізмові! На доказ цьому наводиться „Закон про сільсько-господарський податок”, схвалений 8 серпня на сесії Верховної Ради. Діялектичні зміновіховці думають і припускають, що закон є поступкою селянствові, полегченням для нього. Мовляв, зменшено розмір поставок з присадибних ділянок, надано пільги окремим категоріям родин на селі, а головне, підвищено заготовчі ціни на підодукти сільського господарства. Дехто навіть говорить про спускання соціалізму на гальмах, про пе-ророждення його. Чи так воно?

Закон не касує обов’язкових поставок з присадибних ділянок, а тільки намічає зменшення норм обов’язкових поставок з особистого господарства колхозників. Це значить, що з мізерного клаптя землі, розмір якого на Україні не може бути більший, як 0,25 га, селянин, крім того, що має постачати свою родину, зобов’язаний і далі здавати молочарські продукти, овочі, картоплю й м’ясо державі, бо соціалістичний сектор, володіючи майже всіма земельними фондами, не є спроможній задоволити потреб міста. За новим законом податок з господарств колхозників (присадибні ділянки), обчислюється з одної сотої га за різними ставками для окремих республік. Найбільшою ставкою для УССР є 12 карб., найменшою 5 і пересічною 8,5 карб. з 0,01 га, або 1200, 500, — 850 карб. з гектара. Для західних областей України найбільшою ставкою є 6 карб., найменшою 2, а середньою 4 карб. з 0,01 га. Пересічна ставка податку по цілому Союзі-Імперії, як то можна вивести з цифр Зверева, дорівнює 9 карб. за 0,01 га або 900 карб. з гектара. Ми жіншим, як виходить з до-

кладу міністра фінансів, пересічний розмір присадибних ділянок в цілій Імперії дорівнює 0,30 га, а на Україні він не може бути більшим, як 0,25. Цікава політична деталь.

Імперська преса про оте зменшення податку писала багато і, як завжди, „раділи” колхозники, що тепер вони будуть платити пересічно на Україні 212,5 карб. податку за отої мізерний шматок землі, на якому стоїть хата колхозника. Справді-ж селяни гроші, які одержать на трудодні, змушені будуть віддати, як податок за те, що живуть ще в своїй власній хаті. Така пільга. Друга пільга за цим законом стосується заготовчих цін на продукти, які зобов'язаний селянин здати з своєї присадибної ділянки. Маленков заявив, що „Уряд і ЦК вирішили збільшити заготовчі ціни на м'ясо, молоко, картоплю, вовну й городину за обов'язковими поставками”. Ця пільга стосується, треба думати, не тільки до колхозників, а й для поставок колхозу. Заготовчі ціни на зернові продукти, як бачимо, не збільшено, а прибуток з них і становить головну прибуткову частину державного бюджету, хоч ії і не показується в бюджеті. Преса твердить, що вже в 1953 р. „після переведення в життя заходів по економічному заохоченні колхозів і колхозників”, доходи колхозів і колхозників зростуть на 13 міліардів карбованців, а за цілий рік більше, як на 20. Цифри астрономічні, але не в них діло.

Імперський прянік і батіг завжди стосувала Москва в своїй політіці поневолення. І це правило найшло свій відбиток в сухих статтях закону. Щоб заохотити селян набувати коров, закон знижує податок безкоровним цього року на 50%, наступного на 30%, бо держава потребує молока. Надаються мізерні пільги інвалідам війни різних категорій, старим та родинам, в яких голови родин є на військовій службі. Такі пряніки — вони не смачні і не принадні, за те батоги дошкульні. Імперські законодателі найменше думають про тих, для кого видають закони, а завжди кермуються інтересами багатонаціональної держави. Закон про податок, хоч він стосується селян колхозників, видано: „З метою послідовно здійснити принцип правильного поєднання громадських (державних І. В.) і особистих інтересів, видано закон про сільсько-гospодарський податок”. Оце мета закону.

В останній доповіді на пленумі ЦК Хрущов, різко критикуючи стан в сільському господарстві, вказував на те, що поголів'я зменшилось не тільки в колхозах, а і в совхозах з 1,800.000 в 1935 р. на 1,300.000 цього року. Хрущов визнав, що поголів'я корів в 1953 р. зменшилось в порівнянні з 1928 р. на 8,9 мільйонів штук, а проти 1940 р. на 3,5 мільйонів. В одній Сибірі виробництво масла зменшилось

з 75.000 до 65.000 тон. А на Україні й інших республіках напевно ще гірше. Хрущов говорив про помилки і вказав, що головною є негативне ставлення місцевої влади до господарства присадибних ділянок. Колективні диктори і вирішили витягти збанкрутоване соціалістичне господарство через допомогу присадибних ділянок. Не резигнуючи з генеральній лінії ліквідації селянства, як стану, вирішили поєднати особисте з соціалістичним-державним. Головний сенс закону є юридично закріпачити селянство за державними фільварками, в які послідовно перетворюються колхози, і змусити селянство до покірної праці. Тому мізерні теоретичні пільги, які надає закон з користування присадибних ділянок, узaleжнено від рабської праці в колхозах. Відома річ, що українське селянство не поспішало працювати в колхозах, тому-то на 31. липня ц. р. за даними міністерства сільського господарства на Україні було скошено тільки 62,1% всіх посівів, а сіна зібрано лише 57,2%. Та це ж статистика! А дійність, без сумніву, далеко гірша. Перед урядом стало питання змусити колхозника більше працювати в колхозах. Для того й видано закон, в 6 статті якого сказано, що „Господарства колхозників, окремі члени сім'ї яких без поважних причин не виробили в минулому році мінімум трудоднів у колхозі, сплачують податок з підвищенням на 50%”. А в статті 7 говориться, що „господарства, які вибули (виключені) в поточному році з колхозу, сплачують податок на однакових підставах з одноосібними селянськими господарствами, незалежно від часу виключення з колхозу”. Цебто в двічі більше. Селянську родину ставиться в цілковиту залежність від колхозного наглядача-погонича. За найменший не-послух члена родини, можна виключати з колхозу, а відповідальність за це несе ціла родина, бо мусить платити податок на 50% більший. Намір ясний: змусити колхозну родину працювати покірно і впливати на кожного члена, щоб він був слух'яний. На те і подумана родинна водповідальність. Ці статті ніби списано з старого московського закону, який закріпляв селянина за паном, не дозволяв йому переходити до іншого. Форма друга, а суть та сама, яка управлює, узаконює теперішню московську панщину. „Стимулюючи” працю колхозника на присадибних клаптиках землі, закон узaleжнює ці стимули від виконання мінімуму трудоднів і від слух'яності кожного члена родини. За рабську ж працю на державній землі, колхозник з родиною має винагородити себе з присадибної ділянки і в обов'язковому порядкові постачати з неї продукти державі. Так розв'язав Маленков протиріччя соціалізму після теоретичних обґрунтовань Сталіна.

А щоб усправнити дію закону, законодавці додали, що а) „За прострочку платежу по датку, стягається пеня в розмірі 0,2% за кожний день прострочки”. Лихварський, грабіжницький відсоток — 73% річних! Закони соціалізму далеко суворіші, як панцини, бо й соціалізм кінець-кінцем є невід’ємний від робської праці. Закон спеціально підкреслює поземельний, а не доходовий принцип обкладання.

Хоч закон ніби нормує економічну категорію суспільних відносин — податок, - та суть і зміст його наскрізь соціально політичні — зміцнити поліційно імперію. Одноосібні господарства платять за свої присадибні ділянки подвійний податок. Найвиразніше ж політично-соціальний сенс закону відбито в статті 16. В ній сказано, що від сплати податку звільняються: директори й педагогічні робітники всіх учбово-виховних закладів в сільських місцевостях, всі фахівці сільського господарства, медичний персонал, всі службовці машиново-тракторних станцій. Закон докладно перелічує всі ранги й категорії цих службовців. Директорів шкіл, МТС, совхозів, учителів, агрономів, лікарів і інженерів від податку і поставок з присадибних ділянок звільнено, а убиральниць шкіл, робітників МТС, лікарень і совхозів **ні**. Весь службовий державний апарат, через який здійснюється політичне керівництво національним селом, поставлено в привеліоване становище в порівнянні до селянства і робітництва. В політичному сенсі, то є продовження укрупнення колхозів, яке два роки тому розпочав був Хрушев. Тоді на еміграції гадали здалека над тією реформою, дехто припускав, що Хрушев провалився, а переміг Андреєв, тепер бачимо, що кремлівські володарі не тільки не відмовились від імперської уніфікації села, а придумали досконаліший і дешевий спосіб здійснення її. Після „укрупнення” кількість колхозів в Імперії зменшилась з 240.000 до 97.000, зате число машиново-тракторних станцій збільшилося (до 1952 р.) з 6.000 до 8.939. Колхозні кошари побільшали і посилено кількість пастухів-наглядачів на них через машиново-тракторні станції.

Імперська преса в своїх коментарях про новий закон підкреслює, що машиново-тракторним станціям належить вирішна роль в сільському господарстві. А для зміцнення МТС, для усправнення й посилення адміністративно-політичного нагляду, уряд, „ощасливлюючи” селянство новим законом, „закріпив за кожним колхозом на постійну роботу одного — двох фахівців сільського господарства з утриманням їх в штатах машиново-тракторних станціях”. Оті фахівці є нічим іншим, як державними управителями колхозів, державно-політичним апаратом. Імперія змушена посилювати

свій апарат, бо боїться національного села. Боротьба з селянством триває.

По цей бік греблі шукають джерел, коріння московської сатанії.

Інтернаціоналісти і русські імперіялісти твердять, що комунізм безрідний, не має попередників в історії Росії. Справді ж практика колективизації, укрупнення і сьогоднішнє імперське законодавство не новина в історії Росії. Військові селища Аракчеєва і змістом, і стилем, і характером нагадують колхозну організацію. Почини Аракчеєва большевики поширили на цілу Імперію, перетворюючи її в суцільний, укріплений рабовласницький табір. Новий етап імперського розвитку. Аракчеев своє плянове господарство насаджував дуже жорстоко. Тодішній монарх Олександр I, якого прозвали Благословленним, був натхненником того пляну. Він твердив, що військові селища будуть здійснені за всяку ціну, навіть, коли б довелося усіяти дороги трупами. Те, чого не спромігся здійснити Благословленний з Аракчеєвим, здійснив з неймовірними жорстокостями Сталін, усіявши степи й простори окраїн імперії селянськими трупами. Навіть оті хвастливі заяви кремлівських володарів про перевагу соціалізму в Імперії, нагадують стиль Аракчеєва, який в наказі відносно військових селищ, писав: „Це нове, ніколи, ніде на принятих підставах не бувале, велике державне підприємство, звернуло на себе увагу всієї Європи”. А у історика Карамзина про них написано: „Там, де ще 8 років були непроходимі багнища, бачимо сади й огороди”. Чужинці, що приїздили до Росії, відвідували ці селища й захоплювалися ними. Є й тепер багато, які захоплюються і не хочуть бачити, що большевизм, як і вся його практика, є витвором імперської духовності. Росія все була Росія.

В грудні ц. р. вийде з друку книжка
„ПЕРЕЯСЛАВСЬКА УМОВА 1654 Р.”
проф. О. П. ОГЛОБЛІНА

Ціна книжки розміром 80 ст. — \$ 1
з пересилкою \$ 1.25.

За попереднім замовленням 10% знижки.
Видає ООЧСУ та ЛВУ.

Замовлення надсишайте на адресу:

V I S N Y K
P. O. Box 304, Cooper Sta. New-York 3, N. Y.

ЧИТАЙТЕ, ПОШИРЮЙТЕ ТА ПРИЄДНУЙТЕ
НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ „ВІСНИКА“

З сучасного політичного життя

Зенон Тарнавський

Активна пропаганда в Америці

(Репортаж)

Гітлерівська Німеччина і більшевицька Москва так зашаргали слово „пропаганда”, що воно на довгий час в Америці стало ісправисце. Пересічний американець з приєднанням відноситься до всього, що в європейським понятті повинно називатися пропагандою. Дарма, що сами американці видають величезні суми власне на пропаганду й то на диво, на пропаганду призначенну для власного внутрішнього вжитку. В Америці до нечуваних розмірів розвинутий рекламовий промисел, що під теперішню пору охоплює абсолютно і без решти всі ділянки американського життя з релігійним життям включено. Американське релігійне життя з безліччю сект і невгаваючи боротьбою віроісповідань, часто вдається до кур'єзних засобів пропаганди. Згадати хоч би гангстерські і музичні програми в методистських церквах, особливо в тих, де переважають чорношкірі парафіяни, аж до постійних виступів в радіо і телевізії католицького епископа Фултона Шіна, темпераментного ірландця з великим акторським таланом.

Американський бізнесмен зробить усе для того, щоб приманити публіку до свого підприємства. Пересічний американець багато легше видає гроші, коли він сидить в автомашині. Американці підходять до автомашини зі своїм крамом. Таким чином постали заїзni ресторани, т. зв. Драйв Ін, в яких страву подають вам до машини. Так постали кінотеатри на вільному повітрі. Таким чином постала недавно баптистська церква, т. зв. „Драйв Ін Чирч“. В цій церкви проповідник стоїть на площадці і проповідує крізь мікрофон. Вірні сидять у своїх машинах, наклавши на вуха слухальця, слухають відправу. Гордий пастор запевняє, що участь вірних збільшилася десятикратно.

Американці люблять новини, тільки треба вміти ці новини продати, іншими словами, треба вміти вживати відповідних засобів пропаганди, а ринок можна цілковито завоювати. Кожний в Америці потребує і вживає пропаганди, навіть погребники, хоч ці власне найменше повинні рекламні вживати. Славетний, зрештою автентичний рекламовий напис „Ти мусиш тільки вмерти, решту зробимо ми“, належить до категорії сміливих, але не менше суггестивних засобів пропаганди. Американці люблять пропаганду і радо піддаються пропагандивним сuggestіям. Недавно вся Америка поголовно почала вживати пасту до зубів зеленого кольору. Винахідник тієї пасті вмовив у публіку, що ця паста має в собі хлорофіл, який буцім то хоронить зуби. Слово хлорофіл таємне, модне і суггестивне. Американці їдять дуже багато сирої городини, всяких салат, лободи, лопухів і всякого іншого зеленя, бо їм вмовили, слушно не слушно, що зеленіща має багато вітамінів. Я пе-

реконаний, що одного дня хтось спрітний кине гасло, що трава, звичайна трава, має найбільше вітамінів, і вся Америка почне пастися на луках і левадах. Рівночасно з тим постане кольосальний новий промисел консервування, заморожування і пакування свіжої трави. Хтось зробить на тому великі мільйони доларів.

Комерційна пропаганда, або реклами займає сотні тисяч людей, пожирає мільярди доларів, специфікована до найдрібніших деталів. Між американцями пропаганда може рахувати на успіх головним чином тоді, коли вона походить від них самих. Американець любить послухати другого американця. Добить послухати свого сусіда. За те з недовір'ям ставиться до закордонної пропаганди. Для того є кілька причин. Передовсім американці вважають цілий світ лінгвізами і неробами, що тільки хотіть виманити від Америки гроші. І все те, що продукують не-американці мало-вартне і ошуканче. Внімок становлять автомашини європейської продукції, особливо англійські і німецька порцеляна. Але вони за дорогої на кишеню пересічного американця. Далі американці мають дуже високо розвинуте почуття окремішності, а в парі з тим і зарозумілості. Вони глибоко вірють в те, що в Америці все найбільше, найкраще, найголосніше, най, най і т. д. Американці переконані, що всі головні винаходи з ділянки техніки, а останніми часами теж з медицини, поробили тільки американці, дарма, що сами вживають у більшості німецьких технічних патентів і користуються європейськими лікарськими і фармацевтичними досягненнями. Американці залюби насліхаються з москалів, коли ті кричать, що кожний винахід і кожне важливе відкриття чи досягнення, це робота російських вчених, бо самі американці претендують на те місце. В одному американці мають рацію, що в них таки багато речей найбільших, хоч не найкращих, особливо коли йдеся про промисел. До цього вони мають змисл. Мають змисл до масової продукції. І для цього розвинули чудові науково обґрунтовані і перевірені безліччю досвідів, методи масової продукції. Працюючи декілька місяців в одній із більших фабрик Детройту, на посаді техніка методології, я хоч не мав більших успіхів, але все таки мав чудесну нагоду приглянутися до того, як варить кухня масової продукції. Я мав нагоду поглянути на живому матеріалі, як за методою масової продукції, поділивши секунду на десять тисяч відрізків, можна в цю мінімальну частину часу вкласти певну одиницю продукції. Я мав оказію перевірити, як з одної тисячної цента заробку на певнім продукті, фабрика річно виказує кілька мільйонів доларів чистого прибутку. Самий американський ринок з 160-ти міль-

йонами населення, вічно голодний, ненаситний, коли ще врахувати дешевість і тендітність американської продукції.

Коли йдеться про пропаганду в духовій площині, очевидно закордонну, американці дуже високо себе цінять. Їх зasadничо мало хто, і мало що може навчити. Нові політичні ідеї завжди ще небезпечні для Америки, країни, що тільки 170 літ тому здобула свою суверенітет. І тому для відсічі надто вже просякнутих в американське життя чужих ідей, от хочби комунізму, розумні політики і публіцисти відкликаються до піонірського духу американців. Викликають живі спогади постатей, що творили американську демократію і клали основи під американську державу. Постаті Вашингтона, Джексонова, Лінкольна живі ще сьогодні і все ще мають сугестивну силу. Американці завзято і з пієтизмом вивчають часи Американської Революції, зі зворушенням вивчають часи Цивільної Війни. Знають напам'ять і охоче цитують думки Лінкольна, якого боготворять. Щоправда південні штати все ще його ненавидять, як того, що визволив негрів і південну аристократію ожебрачів. Сьогодні тієї аристократії на півдні вже немає, а південні штати зі своїми нафтовими джерелами, годівлею рогатого скоту і продукцією бавовни, багатіші ніж північні штати Америки. Але ненависть до Лінкольна живі, так, як би громадянська війна скінчилася всього кілька років тому. Це особливо відчувають республіканці при кожних президентських виборах. Південь традиційно голосує за кандидата демократів. Щойно при останніх виборах президент Айзенгавер проломав нехіть півдня до республіканців. І то тільки частинно.

**

Американська історія жива і всі беруть участь у її творенні. Її творять не тільки великі полководці і державні мужі, але й промисловці, винахідники, годівці скоту, ковбої, фільмові зірки і спортивці. І це все дуже американське. Тому гасла збереження чистого американізму завжди є найкращими гаслами політичної пропаганди.

В американське духове життя пропаганда просякає безліччю різних доріг. І ці, кому треба, спрітно вміють для аплюсування пропаганди, використати американські конституційні вольності. Фільмова продукція і радіо зробили чи-мале спустошення в американській духовості. Ніким і нічим не контролювана ця т. зв. духовна продукція, часто доходить до меж розбещення, зі своїм вічним сексуалізмом і кримінальною тематикою, поруч тематики хворої фантазії. Навіть сьогодні, після переліку і перевірки комуністичних елементів серед персоналу кінофабрик Голлівуду, на екрані рідко попадають добре картини. Замість культур-фільмів на американських екранах всеціло панують рисункові фільми часами просто з ідіотськими ідеями. Введені недавно тривимірні фільми пішли по лінії найменшого спротиву. Епатують глядача плястичними страхіттями, вбивствами і кров'ю, що майже дісно ллеться. Телевізія, наймогутніший засіб американської реклами, хоч ще технічно дуже слаба, програмово не вітримує жодної

критики. Більшість програм, сперта на індивідуальних виступах реномованих кінозірок, іде втертим шляхом примітивних рев'ю з придуркуватими конферансє. Багато місця відведено згадуванкам. Очевидно фільмова і телевізійна продукція постачають теж чимало картин з чистою американською пропагандою, просто агіткою. Тематика головно взята з американської історії, або з життя американської армії. Багато фільмів ковбойських, але це не трактовано, як сенсація, але як американська героїка. Американський театр не грає майже ніякої ролі в американському духовому житті. Театральне життя зосереджене в Нью Йорку на Бродвею. А позатим Бродвей лічиться передсінком до Голлівуду, як теж місцем де фільмові емерити доживають свого віку. Майже жодне місто поза Нью Йорком немає професійного театру. Нью-Йоркські театри і опера гастролюючи, обслуговують решту всієї Америки. Хоч американці люблять аматорський театр, але цей театр має обмежене поле діяння і тільки в певних замкнених колах. Через те театр не становить в Америці навіть приблизно такогозабу пропаганди, як європейський театр.

Ще декільки слів про радіо. Радіо, хоч має потужну конкуренцію з боку телевізії все ще втримує і втримає на майбутнє свої позиції. Особливо домогосподарки підтримують радіо. Ім вигідно слухати радіопередачі, не відриваючись від роботи, під час коли телевізія цілковітно абсорбує їхню увагу. Радіосистема цілковито приватна і дозволяє на велику програмову свободу. Хоч останніми часами тут наложені вже певні норми. Федеральна комісія зв'язку пильно прислухається до передач, особливо політичних.

А тепер про пресу. Пресова продукція в Америці просто гігантична. Американці читають багато і читають без розбору. Американська преса просто діяметрально різна від європейської способом редактування і формою. Найбільше місця, поза рекламою, присвячується криміналістиці і скандалістиці. З усього робиться сенсація. Способ редактування легкий і приступний. В кожному числі описується справу в скороченні від початку, аж доки вона не зайде зі сторінок преси. Закордонна інформація, хоч подавана повністю, видимо трактована неохоче. Очевидно є виїмки, такі як „Нью Йорк Таймс“ або „Кріштен Саенс Манітор“, що мають амбіцію оздоровити американську пресу, дійсно формують велику публічну опінію. Але ці газети рідко попадають до рук пересічних американців. Багато місця присвячується в американській пресі місцевим справам. Американська преса має повну свободу вислову і цю свободу вповні використовує, критикуючи і вдаряючи, часами навіть дуже міцно, навіть найвище поставлені особи, з президентом Америки включно.

Вплив американської преси, особливо в партійно-політичній площині, на американську публіку значно менший, ніж цього треба було б очікувати. Хоч преса останнім часом дуже міцно підготовлює вибори президента Айзенгавера, але голосуюча публіка дала республіканам тільки одного сенатора більшості в сенаті.

Позатим преса дуже зрізничкова і специфікована. Кожне більше підприємство, кожна фабрика, чи компа-

нія, видають свої газети, журнали, періодичні бюлєтени. Кожне містечко має свій щоденник, або хоч тижневик.

**

Багато турбот і багато дискусій викликають т. зв. камікси, що в легкій формі, вживаючи виключно ілюстрації, з текстом замкненим у формі бальонів, переворюють газетні стендзи, займають дві а то й три сторінки в кожному виданні газети, за дешеві гроші мандрують з рук до рук американської дітвори і молоді. В цьому не було б лиха. Лише в тому, що к 90% каміксів це сексуальна депропаганда, злочини, страхіття і хоробливо вибуяла фантазія. Безсумнівно камікси були і є причиною не одного полового злочину, вбивства, бандитських і грабункових нападів. Боротьба з каміксами в сьогоднішньому стані безвиглядна. Як довго існує в Америці свобода преси, будуть існувати камікси і дітвора буде їх читати і затроюватися ними. Хіба одного дня хтось поставить політичне гасло „геть з каміксами” і вигравши вибори піддасть камікси під контролю поліційних частин, які боряться з наркотиками. Так, у дуже загальніх зарисах, виглядає пропаганда і її засоби в Америці. І дивно, американці, чудові пропагандисти у себе в хаті, не вміють продати свого за кордоном. Маючи прекрасні засоби активної і пасивної пропаганди, американці втрачають за кордоном постійно своєї симпатії. В чому сирака? Прекрасні продавці в хаті, стають партачами пропаганди закордоном. Нам здається, що американська зарозумільність і брак доброго виховання, так важного в міжнародних стосунках, а ще до того в стосунках між тими, хто мають і хто потребують є головною причиною зла.

Американці не розуміють і головно не хотіть розуміти європейського ринку і європейського покупця. Не знають і не виявляють охоти для студій європейської історії, що дала б їм ключ для зрозуміння європейської духовості. Свої відомості про Європу залишки беруть з другої руки. Переважно з підручників для розв'язування шарад, загадок, ребусів і христиківок. А ще крім того американці молоді емерити. Погано поставлене питання соціального забезпечення сприяє зростові американського емеритизму. Американці хваляться часто, що тільки в цій країні молоді має необмежені можливості. В жодній країні світу, крім Америки, молоді люди не стоять у проводі великих промислових концернів. На чолі телеграфічної компанії „Вестерн Юніон” стоїть 32-літній геній. На чолі компанії Форда стоїть Фордові онуки, а найстарший з них, президент компанії, має всього 33 або 34 роки. Все було б в порядку, як би в парі з тим ішла солідна освіта і добре виховання. Припустім, що Форди і інші з американської верхівки це виховання мають, але не мають його всі інші молоді джеки, що займають важливі становища в промислі, політиці, адміністрації. В Америці пересічний молодий американець виявляє ідолопоклонну слухняність до своїх зверхників, але одягнувши воєнну уніформу, або озброєний авторитетом держави в закордонній службі, сам стає „босом” і вимагає слухняної підданості. При тому з нього вилазить все те, чого йому власне бракує. Про-

робивши двадцять літ на одному підприємстві американець має право на емеритуру. І тому всі до того спішаються. Відгалайкавши „гайскул” американці вже у 17-18 році життя поступають на роботу. В 38-му, сороковому році життя вони вже мають право на емеритуру. Діставши її летять на другу роботу, вислуговуючи другу емеритуру.

А потім буде стригти цілими годинами клаптик трави, а у вечірній час гойдатися в кріслі перед хатою. Цей емеритизм, ця спрямованість американців тільки в одному напрямі, незалежно від різнородності професії, не дозволяє шукати їм нової ініціативи, зв'язує їхній польот духа. Тільки недавно президент Айзенгавер і його штатсь секретар іпані Габбі звернули увагу на те, що в Америці надмір емеритів, людей здорових, повних сил і досвіду, поза працею. Їх починають покликати до праці знову.

Погано поставлена справа американської пропаганди закордоном викликає в американських провідних колах зовсім зрозумілу тривогу. Преса не раз і не двічі піднісала це питання. Врешті уряд США прийняв певні міри для покращання цього стану. Президент назначив недавно окремого директора Бюро Закордонної Інформації. Сенат цю номінацію затвердив. Ще заскоро, щоб можна було щонебудь сказати про роботу цього Бюро. Треба вірити, що воно матиме успіх. Передовсім прослідіть причини поганого стану закордонної пропаганди і знайдуть методи покращання, під умовою, що не ангажуватимуть т. зв. випробуваних спеців, бо ці знову справу загирятимуть.

Не через брак місця і розмір цієї статті, але свідомо ми не входимо в деталі і упиняємо перевантажування статті прикладами. Нашою метою є накреслити, часом навіть дуже схематично і натяками, картину американської пропаганди. Ми свідомо теж показували радше слабі сторінки тієї справи. Хочемо теж застерегти за собою право для дальших етюдів з американського побуту, підкresлюючи може значно більше гарних і величніх сторінок американського життя і американської пропаганди, її впливу і вислідів її роботи. Змінивши по волі чи неволі десятій раз працю, я врешті знайшов роботу в рекламовому агентстві і маю змогу тим разом дуже зближувати просліджувати і спостерігати діяння американської пропаганди.

В мене очевидно виникає просте питання. Як на тому тлі виглядає справа української пропаганди? Справа, що є капітальної ваги і була покладена в підвальні нашої роботи на еміграції. Пригадаймо, як в усіх таборах переселенців, при кожній нагоді кожній промовець підкresлював наше завдання, наш обов'язок інформувати чуже оточення про Україну всіми доступними нам засобами активної і пасивної пропаганди. До активної пропаганди належать всі ті засоби, що мають на меті беспосередньо впливати на публіку, яку пропагандисти мають прихильні до певної справи, або добитися негації її. Тут належать збори, листівки, радіо, преса, театральні продукції і ін. редкілько впливу. Дії на виказання духових матеріаль-редкілько впливанні. Дії на виказання духових матеріаль-них чи організаційних здібностей. Ідеється про підготовку симпатичного підложка для певної справи, або викликан-

ня нехіті. А поза тим пропаганда це мистецтво продавти. Мистецтво? Може. В усякому разі професія, що послуговується розумом і вимагає дуже дбайливої підготовки.

**

Аналізуючи стан нашої пропаганди в Америці, зачім від найлегшого ствердження, що ця пропаганда поставлена зле. Гірше, вона зовсім не поставлена. Якщо вже є якась пропаганда, то вона обмежується в найлінішому разі до внутрішньо-українського ринку.

Всі т. зв. наші центральні товариства розбудували до значних меж свої низові клітини, пішли по лінії найменшого спротиву. Кормлені циклостильевими інструкціями з „центрів”, низові клітини зайшли в непродуктивну боротьбу зі старою еміграцією за першенство в улаштовуванні національних імпрез, академій, помінків, пікніків і концертів. Це мабуть виникає з духа нашого консерватизму. В краю робили академії, на еміграції робили академії і в Америці робимо академії. Справа втерта, можна її робити за штампом, тільки змінити дати і окаї. Українська громадськість повинна вижитися в тих патріотичних лазнях, організатори щастливі і горді від успіху. Чужинці не звертають на це ніякої уваги, американців ніхто тим не зацікавлює. Зрештою сама українська публіка одверто нарікає на ці вічні академії і щораз меніше на них приходить. Чим далі виникає питання чи варто витрачати час і гроши на улаштування всяких академій. Робота ця займає багато часу, енергії і грошей а вислід мізерний. Знеохочує публіку і відсуває її від активної громадської роботи. Вини багато по боці місцевих лідерів, що не мають уяви на те, щоб видумати іншу форму ніж сакральний академії з поганими і недбало підготованими концертними чистинами, для того, щоб відсвяткувати цю чи іншу історичну дату, вшанувати цю чи іншу історичну постать. В більшості невдалі і дефіцитові „святкові” академії затирають перед нами картину нашої дійсності пропаганди. А стан тієї пропаганди жалюгідний. В найгіршому стані знаходиться наша преса. Ми в Америці не маємо дослідно ні одного добре поставленого пе-ріодичного видання, що реагувало б задовільно швидко на всі політичні події і займало своє обґрунтоване становище. „Свобода” ще завжди дуже асекураційна і до визвольного руху має своє, зрештою не дуже симпатичне, наставлення. „Америка” стоїть нижче всякого журналістичного рівня. Найкращі в цій газеті передрукри зі Святого Письма. Комуністи мають дві газети („Українські Щоденні Вісти” і „Громадський Голос”), соціялісти мають теж дві газети „Народна Воля” і „Народне Слово”), урдепівці мають одну газету, „Українського Прометея”. Для тих, що послідували ідеологією Визвольної Боротьби, залишається тільки „Вісник” ООСЧУ. Але це місячник і то орган однієї організації. Дотепер ми не здобулися на поставлення газети на високому ідейному і журналістичному рівні, газети, що була б офіційним викладником опінії визвольно-революційного руху і зас-ставила б американські і чужі політичні кола рахуватися з її викладом. Ми сами про себе не пишемо, американці, коли пишуть, то пишуть так, як їм того треба, але дуже рідко добре для нас. Американську пресу ми інформуємо не регулярно і погано. Капітальним було і є

питання створення Українського Пресового Агенцтва, що постійно постачало б американську пресу своїми бюллетенями. З цього були б навіть гроші, бо американська преса велика і завжди голодна на всяку інформацію.

Коли говорити про браки, то треба завважити брак добре видаваного ілюстрованого журналу призначено-го виключно для американців, що інформував би їх про Україну. Не періодичні видавання, головно у формі книжок і брошур, роблять багато, але це все замало.

Інша ще справа, що знайшла б повну моральну і головне, матеріальну підтримку в американських українців, це створення українського радіомовлення на одній з німецьких радіостанцій у Мюнхені чи Баварській провінції. Ця радіопрограма, так би мовити „Голос Вільної України”, коли пересфразувати назву, створила б противагу до неприхильного нам радіомовлення „Вільної Європи”, і шкідливого для нас „Голосу Америки”. Я глибоко переконаний, що для тієї справи можна найти відповідну кількість грошей.

Стільки було б „евангелія” на тему пропаганди, активної чи пасивної. Стан її поганий і буде ще гірший, коли не буде створено Центрального Українського Інституту Інформації, що керував би тими справами, бо головною передумовою успіху прогаганди є її цілеспрямованість, плянування і керівництво.

Детройт, вересень 1953

НАГОРОДИЛИ

Педагогіка вчить, що заохочування, нагороди за добре корисні діла їх вчинки потрібні й конечні в системі виховання. В нормальні організований спільноті також відзначають добри діла людей, корисні вчинки для збирності, а за злі й шкідливі караються. Та в наш час багато усталених понять перевернуто, добро зі злом перемішано, а особливо в політиці. Є спеціальна порода людей в політиці, які понад усе люблять спокій, та своє земне благо-денствіє. Іхня мораль: хай буде лихо, аби було тихо.

Деляд'є і Чемберлен 1938 р. в Мюнхенському палаці підписали угоду, щоб умиротворити Гітлера. Тепер всі згідні, що в Мюнхені в ім'я миру (дуже коротко) зраджено інтереси Франції й свободи. Але тоді, ті, які понад усе люблять спокій, зустріли Деляд'є, коли він повернувся з Мюнхену, овациями. „Нехай живе Деляд'є! Нехай живе мир і спокій!” — вигукували на Паризькому діріце.

Зовсім інакше оцінив Черчіль паслідки Мюнхену. „Англія, говорив він — має вибрати між війною, а ганьбою. І її міністри обрали ганьбу, щоб потім мати війну”. Франція так і не зрозуміла, що в Мюнхені її уготовано дорогу ганьби. В Англії зрозуміли й перебороли поставу слабодухих, не побоялися війни, і уникнули ганьби.

Ця аналогія пригадала, коли екзекутива Конгресового Комітету запропонувала Політичній Раді затвердити її рішення про призначення для Національної Ради додатково двох тисяч доларів з народного фонду. Така

постава екзекутиви УККА тим більше була дивною після непереднього засідання, на якому дійшло до горячих дискусій в спрій приділення львиної долі з народнього фонду на репрезентацію. Тоді, як відомо, прихильники виключності ДЦ покинули засідання, мотивуючи свій вихід тим, що не можуть примиритись, щоб НР ставлене нарівні з УГВР. Дванадцятьма голосами проти 11 тоді, (20. червн) Політична Рада схвалила приділити по 10.000 обом репрезентаціям. За літній час політичний альянс політиків НР з КЦАБ найшов своє оформлення в схвалені статуту МАКЦ за участю представників НР.

Ні в кого не викликає заперечення, що статут, який творили члени НР разом з єдинонеділімцями, складено на шкідливих для України позиціях непередрішенства. Всі знають, що такий принцип, то глум над нашим минулім, над сучасним, а сам статут є імперським інструментом проти нашої волі в майбутньому. Українська спільнота ті шкідливі потягнення політиків в НР засудила. Національна Рада від них не відмовилась, їх не заперечила, а ніби розважає над тим під тиском публічної опінії. Голова екзекутиви проф. Добрянський на пресовій конференції заявив, що „він не одобряє переговорів представників УНРади з КЦАБ в Європі, вважаючи, що ця акція може стати „дошкою рятунку“ для дискримінації супроти українців та інших неросійських народів Американського Комітету“. (Свобода 17.9. 53 р.) Якби не розвалковувати над отією акцією є незаперечним фактом, що з Самостійницького фронту політики НР виломились, принципи свої занехали. Це розумів і п. Галичин, коли пропонував Політичній Раді схвалити постанову екзекутиви про призначення додатково 2.000 доларів. Аргументи шістьох членів Політичної Ради, які протестували проти такої ухвали, яка розходитьться з постановами 5-го Конгресу, не мали успіхів. Політична Рада 17 голосами проти 6, цим разом чомусь таємним голосуванням, схвалила постанову екзекутиви. Представники Робітничого Союзу, які внесли подання про оту нагороду твердять в „Національній Волі“, що вони хотіли, щоб УККА вирівняв помилку, якої допустився на непередньому засіданні, рівно розподіливши кошти між обома репрезентаціями. Виходить, що 2.000 доларів має бути відзначенням вищоти, чи високості одної репрезентації над другою. Чи думав про це Конгрес? Ні. Та ухвали його можна інтерпретувати сьогодні так, як кому вигідно та зручно.

Головуючий на Засіданні Політичної Ради п. Галичин, не находячи мотивів для такої постанови, заявив: „вирушили дати для святого спокою“. Знамените окреслення! Виглядає так, що екзекутива УККА і Рада директорів нагородила Національну Раду за те, що політики її відступили від позиції 27. грудня 1952 р. і пошкодили Конгресовому Комітетові в його акції підтримки резолюції конгресмена Льюренса Сміта. Схвалили. А що скажуть платники Народнього Фонду?

Ре. На політичному вічі в Неваркові 27 вересня присутні схвалили резолюцію, в який домагаються від УККА „припинити видачу коштів ДЦ з Народнього Фонду“.

А „БОС“ ПІДТВЕРДИВ!

Виконуючи ухвали конференції Голів ООЧСУ Відділи Нью-Йорку, Клівеланду, Філадельфії і Неварку організували громадсько-політичні віча, на яких прочитано доповідь на тему „Політичні манівці емігранції“. В доповіді наслідено тенденції в міжнародній політичній ситуації, показано дві лінії імперської політики по обох боках пріори і удокументовано подано про антисамостійницькі вихиляси політиків Національної Ради, які після довготривалих переговорів з КЦАБ, схвалили непередрішенські позиції МАКЦ. Чисельна присутність на вічах в усіх містах підтверджує, що українська спільнота цікавиться, що роблять ті, які уважають себе єдинопокликаними репрезентувати. Скрізь відбулися жваві, а то й гарячі дискусії. Прихильники НР, які організовано всі виступали в дискусіях, не находили аргументів для оборони останніх потягнені політиків НР, а обороняли її взагалі, хоч про взагалі нічого не говорилося, а йшла мова про наладнання співпраці політиків НР з єдинонеділімськими колами. Метою віч було остерегти необачних і безрозсудних політиків варшавської школи не повторювати вдруге нового видання Варшавської Умови 1920 р., прикриваючись великою політикою. Деякі газети на американському терені в замітках про віча хвастаються тим, що чисельні прихильники Національної Ради обороняли її на вічах. Го правда. Шкода тільки, що ті, які вшолопались в московську калюжу, не мають відваги сказати спільноті чого і за чим туди йшли і що там знайшли. А то найістотніше. За них це сказав бос МАКЦ Б. Ніколаєвський, який разом з ними виробляв і схвалив той саттут, в довженій статті „Что было в Мюнхені“, яку видруковано в 5-ти числах „Н.Р.С.“. Він твердить і запевняє, що „націонали“ схваляючи статут МАКЦ „зробили великий крок в напрямкові стратегії, яку захищали послідовні демократи і з табору російських організацій“. А стратегія єдинонеділімських демократів відома. Вона окреслена двома словами — „неподільна Росія“, а всі, що хочуть визволитися від большевизму і Росії — то фашисти. Бос МАКЦ Б. Ніколаєвський добре знає діялектику Леніна, тому він так і заманював великих політиків НР до одного центру з єдинонеділімцями, бо „найважливішим в статуті для нас (єдинонеділімців — ред.) була сама ідея сі центру, який на практиці всією своєю роботою переконував би представників других національностей (не націоналів — Ред.), про те, що справа боротьби за визволення від диктатури дійсно є для них (націоналів — Ред.) спільною справою з русским народом“. Наблизились до стратегії „російських організацій“, то мусять і в тактиці розв’язувати імперські завдання.

Для цього й підбадьорювано політиків Нац. Ради приставитись АБН. Треба, щоб світ побачив, що українські інтереси такі самі, як і російських єдинонеділімців. А признання цього „давало можливість бути еластичними, примати компромісів формульовки, коли вони вели в належному напрямкові“. Цебто до забезпечення неподільності і цілості імперії. (Цитати подано з згада-

ної статті). Бос знов, що робив, а чи знали „великі політики” НР що робили? Так було у них не раз. Справа не міняє те, що Американський Комітет Визволення не призначав нового центру, а запропонував подати списки чесних людей для співпраці в Радіовисилні „Визволення”. Важливим є схвалення представниками НР статей російських організацій. Чи заперечать вони твердження свого боса?

РЕЛІГІЙНО-ПАТРІОТИЧНА МАНІФЕСТАЦІЯ В НЬЮ-ЙОРКУ.

В неділю 20 вересня ц. р. понад 10 тисяч українців Нью-Йорку й околиць взяли участь в релігійно-патріотичній маніфестації, віддаючи поклон мілійонам українців замучених голодом, який організувала Москва 20 років тому в Україні. Маніфестаційний похід розпочався з Вашингтон Сквері і закінчився в Мангеттен Сenter, де українські православні владики відправили в асисті духовництва панаходу. Митрополит Іоан під час панаходи виголосив проповідь англійською мовою.

На протестційному вічі, яке відбулося після панаходи, промовляв урядуючий голова УКК Д. Галичин, О. Звичайна-українською мовою, а проф. Лемкін англійською мовою. Представники білорусів, чехів, хорватів і інших поневолених народів висловлювали своє співчуття. Поза програмою з короткими промовами виступили: архієп. Метислав, проф. Ветухів і п. Марчак. На вічі схвалено резолюції, в яких висловлено домагання перед ОН прослідити злочини московського онородовбивства, а до уряду ЗДА внесено побажання допомогти у визволенні народів.

Маніфестацію організував Обласний Комітет, спеціально для цього покликаний пів року тому, який діяв під протекторатом УКК.

Учасник

З ЖИТТЯ ВІДДІЛУ ООЧСУ В КАРТЕРЕТ.

Скоро вже чотири роки, як в Картерет, Н. Дж., існує відділ ООЧСУ. За час свого існування відділ проробив поважну національну роботу на своєму терені. При відділі організована для українських дітей школа українознавства, яка працює вже третій рік.

В усіх національних святах відділ бере активну участь. В березні цього року обрано нову управу, яка енергійно продовжує національно-політичну роботу на своєму терені. В червні місяці Відділ організував відзначення Акту Відновлення Української Державності у Львові. Імпозантно переведено Шевченківське Свято, а в травні відзначено пам'ять поляглих Героїв — Петлюри, Коновалця і Чупринки. Зрідка відділ улаштовує товариські прогулянки. В серпні цього року таку прогулянку було організовано до Лейком-Гопаткен, під час якої відбулися змагання на човнах. Зараз Відділ готується до відзначення 700 ліття Львова, Свята УПА та Листопадового Зриву. ООЧСУ-івська громада в Картереті працює дружньо і наполегливо.

М. П.

ВІДОЗВА

в справі видання книжки про УПА в англійській мові з нагоди десятиріччя її боротьби.

В місяці жовтні 1952 роки відбулася в Нью-Йорку, в Мангеттен Сenter велика маніфестація з приводу десятиріччя боротьби Української Повстанчої Армії проти Москви за повну державну незалежність України. Маніфестація була влаштована Об'єднаним Комітетом Українсько Американських Організацій міста Нью-Йорку та Метрополії і в ній взяло участь понад 5000 учасників. На маніфестації виступали з промовами між іншими сенатори Ірвінг Айве та Теодор Грін та вона знайшла широкий відгомін в усій американській пресі. Подібні маніфестації відбувалися по всій території США.

Щоб утривалити згадану річницю та дати американському читачеві оригінальні документи боротьби українського народу під сучасну нору, а зокрема УПА, прости московського большевізму, Об'єднаний Комітет міста Нью-Йорку й Метрополії рішив підготовити видання окремої книжки англійською мовою п.н. „Українська Повстанча Армія в боротьбі за свободу”. З цією метою він на своїх загальних Зборах обрав окрему Комісію та опісля теж і Редакційну Колегію, що мали занятися реалізацією згаданого плану та збіркою на ту ціль фондів.

В місяці вересні 1953 р. приготовані матеріали здаються вже до друку, а з кінцем листопада згадана книга могла з'явитися на книгарських полицях. В цій книзі буде подано передусім оригінальні твори авторів українського підпілля в Україні та УПА, а зокрема публістичні праці сл. п. П. Польави та О. Горного та спомини командрів УПА С. Хріна, що загинув в 1951 році в боротьбі з большевиками. Окрім літературі частину творять новелі молодих письменників УПА. Серед статей, писаних на еміграції, є нарис історії УПА проф. Л. Шанковського, стаття про мистецтво в УПА проф. С. Гординського та уривок з американської п'єси про УПА п.н. „Андергравнд” авторства Р. Лапіки. Крім того в збірнику є також статті проф. К. Кононенка та доц. В. Барки та др-а Крука. Передмову для збірника гінє конгресмен Ч. Керстен та проф. Л. Добрянський.

Видання книги коштуватиме понад 2000 доларів. Зібраний досі фонд досягли біля 1000 доларів. Представляючи цим шляхом українському громадянству на терені ЗДА такий короткий звіт із дотепер проробленої праці, Об'єднаний Комітет міста Нью-Йорку та Метрополії відночас звертається з проханням про піддержку почагого діла. Ми кличемо усіх, яким дорога справа визволення України; Поможіть видати книжку, що скаже правду про визвольну боротьбу українського народу.

Пожертви просимо давати або на листи збирщиків, або сплати прямо на адресу фінансового референта Видавничої Комісії п. В. Хоміцького, 415 Е. 9 вул. Нью-Йорк, Н.Й.

Об'єднаний Комітет Українсько-Американських Організацій міста Нью-Йорку та Метрополії, та Комісія для видання книжки „УПА в боротьбі за свободу”.

В. Щ-Й

СРІБНА ЗЕМЛЯ КЛИЧЕ

(Жмут спогадів учасника подій в Карпатській Україні в рр. 1938-39)

1

Верхами і борами Карпат до Срібної Землі

Я не пригадую, чи коли-будь у моєму житті я очікував з такою палкою того що осягнути обіцянє, як годі у 1938 році, коли було мені дано до зрозуміння, що я повинен готовуватися до переходу „зеленого” кордону.

Події, що в той час розворушували уми і серця не лише українців, але й всю Європу — стояли в центрі питань українського націоналістичного руху.

Пруське зубчасте колесо рушило з місця. Кожний знат, що воно не зупиниться — скажімо — в якісні Судетах так, як не зупинилось в Австрії.

Кожний нарід, чи держава, що був у безпосередній близькості тієї зубчатки — готовувався по-своєму використати її рух для своїх цілей.

Коли із радіопрограмів громіди самохвали нашого західного сусіда про те, як то „наймогутніша” армія „моцарствою” буде побідно вмаршувати на „Західну”, — кожний українець знат, що це Ріббентроп ліз „ерлявиці” Бекові на цей „побідний” марш — але й кожний знат, що за цю „побіду” заплатить польський нарід ні більше ні менше, лише втратити власну державність. Не знати цього політичні та військові провідники від „моцарствою”, які з ласки Ріббентропа пішли добити ножем у спину коначу Чехословачьку Республіку. Ми знаємо, що вони це вміють робити. Ми назам’ятаємо рік 1918 Ми чуємо цей польський ніж в ‘українській спіні’, загнаний в час, крили саміття, Україна стояла в боротьбі проти найбільшого ворога людства — імперіалістичної Московії.

Посилений польський терор, в західних українських землях, що мав заглушити гомін подій, які зроджувалися по той бік Карпат, у Срібній Землі — не приніс полякам сподіваного успіху. Зокрема, не злякалась ОУН, яка завжди побідно виходила в боротьбі з польським окупантам.

Вона поклала собі за ціль увійти в дію Карпатської України та провести її до кінця, не дивлячись на „тверезі” голоси, які зі „здоровим критицизмом” сприймали цю подію, мовляв: не має ніякої шансу на те, щоб цей клаптик української землі в ситуації поневоленості та розмежованої цілої України — міг становити сам по собі якесь незалежну одиницю. Говорилося і про „непотрібний пролив крові” і ще щось там. Та люди, що їх полонила ідея Володимирової Держави, що чином хотіли служити цій ідеї, якось не могли сприйняти отих „тверезих” голосів. Вони були для них далекі й чужі.

Я повинен був в такому то карпатському селі, в такому то мешканні, зустрінути того, що вкаже шлях як перейти кордон „на зелено” — а може і ще когось. Того ще „когось” я зустрів першим. Моя втіха була велика, бо це був мій друг зі шкільної лавки та співмешканець спільноти студенської квартири. Мені й на-

думку не приходило, що він міг мати що будь спільногого з Організацією. Я буду його називати Романом.

Година 4-та над ранком. До нас голоситься чоловік, який має допроводити нас до місця, де нам треба буде перейти кордон, щільно обложеній польським „КОН-ом” та армією.

Роман довгий, як тичка, і короткозорий. Та коли йшло про те, щоб щось зорганізувати, наприклад до з’їдждання — тоді зір його був знаменитий. Він мовчкі відкриває шафу власниці мешкання (була це рідношкільна вчителька, яка на цю піч пішла десь спати „на село”), наповняє мій і свій наплечники смачними тістами, а на порожньому місці залишає карточку з вибаченням і подякою.

День випав хмарний. Осінній передранок холодний і темний. По двох годинах маршу наш мовчазливий провідник заговорив: „вже ясно, а „рогатих паничів” (польські граничники) вештається багато. Будемо йти піччю, а вдень відпочинкати”. Зрозумілі Романові протести не були зрозумілими для нашого провідника — і так стало бути. Цілій дощовий день ми просиділи в сіні, в колибі. В точно означений час з’явився наш провідник. Без слова рушив — ми за ним. Якби добрий Господь вислухував проклини усіх покривдженіх людей — то той чоловік, що виробляв Романові скла, мусів би смажитись у найгарячіших казанах у пеклі. Роман бажав йому того від усієї душі. Він падав, вставав і знову падав. Коти вся, як м’яч, згорі в дебру і кляв. Врешті по одному такому стрибку він визбурвся свіх окулярів, згубив їх. З полегшою сказав: „Тепер буде легше йти” Я захотів випробувати його заяву, отак, з пустоти. На невеличкій поляні, що нам треба було її перейти, була втоптана вузька стежка, яка різкими закрутами перерізувала поляну. В пічній пітьмі відзначувалась від решти терену. Я кілька разів стрибнув з одного її боку на другий. За мною, у віддалі якихсь п’ятьдесят кроків, йшов Роман. Наш провідник підійшов до мене і вказав на нього. Він розгаявся і перескачував стежку на закрутках.

Коли я запитав його, чого то йому захотілось позочі вправляти таку руханку — він відказав: „А що, мав у воду лізти?” Я відійшов на кілька кроків і вияснив йому, що там ніякої води не було.

— Ми на двісті метрів до стовпів, зачекайте, — казав наш провідник. Мені не було тяжко заритись у розбитій купі сіна, але для такої тички, як Роман, це не було легко. Десять, цілком близько, загавкав собака. Було чути гаркотіння й скок... Кілька хвилин метуині... Ще гарчіння й скомління і тихо. Щось, як наповнений мішок, покотилася в дебру.

Таки коло моєї голови, як з землі, виріс наш провідник. Присів задиханий. Його подертий рукав сорочки відкривав руку, по якій спливала кров. Якби відгадавши мій запит, прошептав: „То пес граничників. Я за ним вже давно полював”. Нічну тишу прорізуєуть вигуки:

„Вільк-Вільку”! Кишеневі лямпки блимали в пітьмі. Наш провідник тихо сміявся: „Вілька задушив карпатський вовк”. Накликування було чути все білячче. Я ручкою бельгійського ФН на штовхаю Романа в бік. Він відштовхує мене своїм старим БЕМ-Беном. Наш провідник своїми малими зінницями пробиває темряву, він бачить, як кіт, або має таке вдосконалене відчуття на небезпеки. Пальцями ніг вперся об землю, а розставленими пальцями рук лише її дотикає... Я подумав: рись готова до скоку. Ми задержували віддихи. Шарудіння кроків по осінній траві та блиски кишеневих лямпок довкруги нас казали нам, що за нами більше ніж одна людина... По двох годинах напруження, коли втихи кроки пограничників, наш провідник тихо й обережно віддалився. Через кілька хвилин вернувся. Дав нам до рук здорові дрючки. Ми не знали призначення цієї „зброй” та й не питали. Він дав знак і ми рушили. Тут і там хмари на небі проривалися і пропускали бліде місочне світло. Це дуже бентежило нашого провідника. Ми проскочили коло граничного стовпа, який бовванів на самому шпилі гори, що по ній ми спиналися. Я всів побачити на одному його боці зарис орла з короною. На другий його бік не вспів подивитись. І так знов: там чеська державна емблема. Стovбурилт отаке на українській землі і ділить... Польщу і Чехословачку республіку. Ось там унизу, за нами Яблониця, українське село, на українській землі та українським потом збудоване, українською кров'ю боронене. Там, по той бік, перед нами хатки такого ж українського села, Ясінь. Поміж ними бовваніють отакі чужі стовпи та швендяють зайди. Но цей бік „моцарствовці”, по той бік „швейки”. Ми мовчали. Наш провідник майже нечутно шептав: „Колись перед очима снувались мад'яри, австріяки, -мой, а перед ними... А завтра?..... Він з досади затер руки, перекинув ногу на свій дрючик, наче на верхівця, і нам казав це робити. Ми помчались зверху вниз на очах „верхівцях” коміть головою.

Я не міг зразу зорієнтуватись: каміння, яке ми зрушіли нашими „жеребцями” та власними ногами, а чи щось інше так торохтить. Наш провідник потягнув мене за руку у ярок, що дзюрчав холодною водою, закритий брілами каміння та гірських кущів. Я шептом питав за Романом. Він коло нас. Я відчув тільки тут, як щось тепле й липке спливало по моїй нозі. Рефлектор з пограничної станиці лизав терен від вершків дерев жак до землі.

Сидимо на пеньку коло самітної хатини. Година 5-та над ранком. У хаті блиминуло й згасло світло. Наш провідник, що зник був на хвилину, з'явився і шептом: „Ходіть!”

Старенька добряча бабуся змиває кров, „зрібним” по-золотому перев'язує ногу. Годує теплим молоком. Така ж сама, як по той бік Карпат: добряча, гостинна, близька і рідна.

Наш провідник заходить прощатися. Я запропонував йому взяти від нас якісь гроши, що десь у нас в кишенях залишилися. Це ж польські, нам і так тут не пригодяться. Він на мент розхмурив своє, здавалося б, з каменя тесане обличчя. Його бистрі очі сміялися прекрасним

сміхом. Уст майже не відкривав, але він сказав твердо: „Від таких людей грошей не беру. Нехай вам Бог помогає”. Стиснув наші руки і зник. Ми ж його вперше й чи не востаннє бачили. Ніколи перед тим не знали.

Ясінська бабуся розказувала нам про нього журлівим голосом. Вона знає його від п'ятнадцяти років. Він з того боку Карпат. Перемитник. Що має робити? Чим дітей годувати? Поляки на роботу не приймають. На тартаку сказали йому, щоб переніс свою і дітей метрики до „костьола”. — Не захотів. Роботи не дають, а податок, хоч шкурку здерні, дай. Або „наші”, оці тут країші? Вона вдивилася в ікону Богородиці і молитовно прошептала: „Матінка небесна нам допоможе”.

Коли надворі темніє, а я ще не свічу світлі і сиджу мовчки, думаю про того переметника з карпатських гір, і про ту бабусю із Ясеня, і про той стовп граничний, що його зайди між нами положили... душ українських він не розділив. І ніхто й ніколи не розділить. І ще думаю: коли живі вони, — то мовчазливий гуцул водить непрояхідними карпатськими стежками тих, що від них грошей не хоче брати, — а ясінська бабуся годує їх теплим молоком.

2. „ДУМИН” ЧЕСЬКИЙ КОНЦТАБІР.

Не знаю, чи тому, щоб не надто зростались кості по всяких Березах, львівських „Бригідках” чи інших станиславівських „Камінських” та „Білінських”, — чи тому, щоб не вийти з „вправи” — ми, в наслідок якоїсь недокладності зв'язку, опинилися у чеській в'язниці, звідкіль потрапили в чеський концлагер — Думин.

Увійшовши туди, ми „з гордістю” ствердили, що ми є першими мешканцями цієї „милот” інституції, отже її членами основниками.

Один невеличкий мурований будинок, довгий з дощок барак, купи каміння та кінського послиду довкруги цих будинків, все це обведено кольчастими дротами — оце концтабір. Довкруги гори й ліс. З півночі колесом річка шумить під горою. Нас двох і залога табору зложена з команданта, його канцелярії та 20-ти жандармів — оце і всі мешканці перших днів нашого тут побуту.

Нам пов'язали руки, уставили у „ряді”. Довкруги на всі жандарми з настремленими на кріси багнетами. Тзаку чуйність у них спричинили дві пістолі, які у нас відібрали. Пан комендант робить перегляд. Не можу й дотепер відгадати, чи Роман оцьому командантovі більше подобався як я, чи з якої іншої причини — він удастоївся першим попробувати сили чеського жандармського кулака, спрямованого прямо між його коротко-зорі очі.

З природи гарячий і такий що не даст себе образити — Роман, маючи зв'язані руки, зареагував ногами. Звичайно фізичний вислід цієї гри був далеко не корисний для Романа.

Кинені на купи кінського послиду у довжелезному баракі, тут колись стояли коні чеської кінності, яка маневрувала в цих околицях, ми мусіли вислухати і добре завчити усі приписи, які будуть стосуватися нашого

тут побуту. Роман до краю обурений. Видавалося мені, що він „сатанився” не так від болю з побоїв, а від завданої зневаги.

„Такі от пепічки вони б'ють мене в лиць”.... вибухав раз за разом. „У наших концтаборах ми їх навчимо...” „Ні, Романе, на нашій землі не будемо будувати концтаборів, бо отих всіх пепічків і інших на ній не буде”... заспокоював я його як міг, та це ще більше його дразнило. Я почувався погано, бо мій друг побитий — я ні. Та ще не вмію його заспокоїти. Якби для вирівняння цієї „несправедливості” під надходячий сумерк двох жандармів наказало мені йти з ними. Я поштовхуваний пішов при власних силах, — вернувся при жандармській помочі з „попідзользованими” очима. Справедливість була заспокоєна. Роман, який вспів вже відpooniti заходився коло мене.

Фасолева юшка двічі в день, та щось, що вони називали кавою з куском чорного твердого хліба — це наша цілоденна пожива. Утертий денній порядок: шоста рано — вставання, перевірка, шоста тридцять кава, 6.45 — 12 робота, 12 — 12.30 юшка, 12.45 — 6 робота, а там перевірка, запрошування на „чорну каву”, з якої ми при власних силах не верталися і т. п. приемності. У цьому всьому мене бавила особливо робота. До полуночі казали нам вибирати каміння з річки, носити на голу та складати у рівні стіжки. Пополудні це саме каміння ми мусіли зносити в річку і складати на місця, де вночі було раніше. Звичайно за кожну недокладність ми одержували „подарки”, що падали на нас у виді жандармських прикладів. І так кожного дня. Досить займаюча розвага...

Притуливши у ночі щільно до себе, ми з Романом обговорювали шепотом плян якоїсь дії, шукали виходу з положення. Наш плян базувався на контакті з зовнішнім світом, утечі. Це друге видавалося дуже тяжким до зреалізування, бо нас двох не озброєних, — а сторожів десять: п'ять з нами у бараку, других п'ять довкруги бараку з чуйними ловецькими парами. Все таки ми не відкідали ні першого ні другого. Чекали на відповідну нагоду.

Ситуація, а то і вигляди на зреалізування наших плянів покращали з приходом нових людей до табору. Першими прийшли: православний священик з якогось села та якийсь купець з Хусту. У гутірці з ними ми набрали переконання, що з ними нам не по дорозі. Обидва вони москово-мад'ярофіли. Священик — мало грамотна людина — говорив жаргоном якоїсь дивної мішанини. В цій мішанині чулося церковно-книжну, московську, мад'ярську та так звану русинську мову.

На наші запити про його національність, він вперто відповідав: „Я здешній, православний”. Коли ж ми його переконували, що такої національності ніде в світі немає, він роздратовано кричав: „облечіте меня в по-кої”. Ми це й зробили. Хустський купчик, то хитрачок — з тих, що, полотном стеляться перед кожним, що гроші за послугу, кому б то не було — приймуть. Вони попали сюди, як казав нам один із жандармів, за саботаж, роблений на шкоду „якоїсь там Карпатської України. — Нема ніякої України, — тут Чеськословенсько,

а півка Україна” — кричав з піною на устах чеський жандарм. Обох нових інтернованих повели до малих теплих кімнат. Харчі одержували вони із жандармської кухні та від рідні, яка відвідувала їх двічі в тиждень. Через три тижні їх звільнили.

Не можу сказати, щоб ми зраділи, коли почали приводити до нашого табору нових хлопців, які переходили кордон з галицького підгір’я та гір, маючи на меті Січ, — та в гурті „й батька бити легше”. Через десять днів нас назбиралося 32. Поруч з тaborovim, ми впровадили свій власний порядок: рання та вечірна збірка з молитвою та організовані гутірки на актуальні теми у вільному від роботи часі. Жандарми усяко перешкоджували нам, хотіли зломати наш порядок. Особливо шаліли в люті, коли ми в ряді, на струнко співали ранню або вечірню молитву. Розганяли нас, штовхаючи. Ми не уступали, аж доки не закінчили збірки та молитви. Я зажадав від чергового старшого жандарма, щоб запровадив мене до команданта. Складати петиції в команді табору нам дозволялось на основі тaborovого працівника. Після довгих торгів мое бажання задоволено. На запит команданта чого хочу, я спітав його, чи можна молитися в такий християнській державі, як Чехія? На його здивованій запит я вказав на те, що його жандарми не дозваляють, — коли ми молимося, нас б'ють. Це доказав я дуже переконливо (численними синяками). Коли цього не вільно робити в Чехії, — нас це не стосується, бо ми є на українській землі, якою кермує український уряд, хоч ми і в'язні. Маю бажання в імені всіх в'язнів українців, які є в цьому таборі, передати про таке поступування жандармерії українському урядові в Хусті. Мені помогли жандарми вернутись до бараку. Другого дня вранці нам не перешкоджали в збірці.

Та від того дня загострили ригор в таборі — особливо для Романа і для мене. Більше дошкулювали на роботі, гірша їжа тощо.

Я зацікавився одним з жандармів, який видавався мені іншим, як його колеги. В час нашої ранньої збірки-молитви він стояв виструнчений і ніколи не старався дошкулювати, як це робили інші. Одного дня, під час роботи в лісі, він підійшов до мене та заговорив українською мовою: „Уважайте, не відходіть від гурту — чув як Франтіше (один з жандармів) говорив до другого чеського жандарма: „при першій нагоді підстрілю його за спробу втечі.”

„Хто ж ви?” — запитав я. „Я українець” — сказав він і відійшов. Це був свідомий українець, пізніше старшина української поліції в Хусті. Через нього ми пов'язалися з адвокатом Ю. у Рахові, а через останнього з українським урядом в Хусті. На нашу письмову вимогу дати доручення звільнити нас із концтабору, — в першій половині грудня 1938 року прийхав до нас з уряду Карпатської України п. В., народний учитель, в той час службовик безпеки. Погутаривши з нами про це і те, сказав нам, що не пізніше трьох днів будемо звільнені. Того ж самого вечора викликано Романа й мене до канцелярії коменданта. Комендант нам заявив: „З сьогоднішнім днем ви звільнені з та-

бору. Ви доберіть до себе 16-ох і завтра вранці поїдете до Хусту". Нас усіх було 32.

По нашій точній перевірці показалось, що всі воєнні дійсно ідеїні хлопці й прийшли сюди щоби служити справі. Ми запитали команданта чому лише 18-ох звільняють. Одержали відповідь, що так зарядив цей пан, що тут був з Хусту. Зі свого боку ми заявили, що або вийдемо всі, або ніхто з нас табору не залишить. Від цієї постанови не відступимо. З цієї пори ситуація для нас знову погіршала. Нам заявили, що нас передадуть до Польщі, бо воєнні мають постанову чеського уряду, яка випливає з договору Чехословаччини й Польщі про взаємну передачу політ'язнів-збігців. Ми вказували на нереальність такої постанови, бо: Польща своєю агресією на Чеськословацьку Республіку зірвала всі договори з останньою, отже ця постанова є не дісною. Подруге, хоча б Чехи і респектували її, до нас вона не стосується. Ми є на території Карпатської України й про нас може рішати лише її уряд, а цей не має ніякого договору з Польщею. В цій розмові ми переконалися в багатстві лайливих відразів чеської мови.

Лаяли поляків, а упоравши з ними лаяли нас і всіх українців взагалі. З твої лайки було видно, що їх ненависть до нас далеко більша, ніж до поляків.

Зима в горах зразу взялася цупко. Через щілинини бараку покривав нас густо сніг уночі. Ми мали по одному тонкому накривалі. Ми притулювались щільно до себе щоби нагріватись власним теплом. Установили з поміж себе дикур уночі. Відмороження вух, носа, пальців тощо — це був відносно легкий наслідок холоду.

За нашу тверду постанову відносно нашого звільнення жандармська лють часом не мала меж. Одного з друзів, наприклад, розібрали до нага, прив'язали поміж двох коней, на яких сиділи жандарми, і так гнали босоніж при 25 ступнях Целзія морозу 15 км. в гору і назад. Ми не зламались. Наш новий приятель (українець з жандармської служби) помагав нам, як міг. Для приморожених приносив потайки рум та деякі ліки.

Вісімнадцятого грудня нам заявили, що завтра вранці, тобто 19, ми від'едемо до Хусту всі, крім тяжко хворих, яких треба відстavити до лічниці. Транспортуючи нас малими групами до поїзду, чеський командант табору використав нагоду, залишив в таборі гурт здорових ще на деякий час, ломаючи своє старшинське слово чести, яке дав нам, що всі будемо звільнені в один день.

Принадкові проходжі в Хусті, 19 грудня мали ще одну з розваг. Бачили обдертий та виголоднілій гурт людей, що трійками твердим кроком маршував з двірця в Хусті до осідку уряду Карпатської України з маршовою піснею: „А ми ту ю червону калину підімемо”.

Вітаючи нас у „владій будові”, (так називали дім де містився наш уряд) представник уряду між іншими сказав: „це, що ви звільнені саме сьогодні, в день Свята Св. Миколая — це його подарок для вас — дякуйте Йому”.

Щож, хлопці як уміли так і дякували Божому Угодникові.
(Продовження буде)

Р. Борковський

АМЕРИКАНСЬКА ВЕРСІЯ ВЛАСОВЩИНИ

(Джордж Фішер: Сovетська опозиція до Сталіна, Кембрідж, 1952, ст. 162.)

До інтересних явищ другої світової війни належить безсумнівно т. зв. Власовський рух. Це явище доволі складне, як з уваги на обставини в яких воно заіндувало, так і з огляду на ті сили, що його покликали до життя та надавали такий, а не інший зміст і напрям. Тому саме притягає воно увагу дослідників і публіцистів, що цікавляться бурхливою й багатою на різноманітні події часів другої світової війни. Якщо йде про зовнішню сторону тих формаций, в які вилився цей рух, то вона нескладна і в більшості висвітлена. Але не в тому суть справи. Важливе тут політикум, тобто політичне тло заіндування тих формаций, а особливо мотиви, якими керувалися з одної сторони німці, що дали дозвіл на їхнє заснування, а з другої московські політичні групи, що піднялися їхньою організацією. Маємо на думці т. зв. КОНР (Комітет освобождення народів Росії) і РОА (Русская Освободительная Армия.). Обидві ці формациї, спонзоровані, чи пак керовані німцями, очолив бувший совєтський генерал Власов, даючи цілому рухові своє ім'я.

Досі в політичній і мемуарній літературі, що безпосередньо, чи посередньо заторкували проблеми того руху, можна було вирізнати три версії, що по різноманітності інтерпретували так самий рух, як і супровідні обставини і явища. Назвім їх умовно російську, німецьку й українську версії. Всі ті публікації подавали деяку кількість фактів та більш чи менш глибоких міркувань самих авторів, що однаке в більшості відбивали погляди даних національних і політичних середавищ. Для нас особливе значення мають інтенції авторів тих публікацій. Всякий московський політичний рух, якої він не був бін барви, програми і назви, досі був в зasadі ворожий до українського визвольного руху, до самостійницьких змагань українського народу. Навіть того рода залежний від чужого чинника рух, як власовський, що сам формувався в дуже невідрядних для нового умовинах, не хотів визнати прав України на незалежне існування. Німецькі публікації трактують переважно історію Власовщини, як тло, на якому виказують кардинальні помилки німецької східної політики та її творця — „геніяльного” фюрера. Знову-ж московські емігранти вказують на Власовщину, як на приклад протиречівного наставлення русского народу, який нічого іншого не прагне, тільки повалення диктатури комуністичної партії та відбудови Едіної Неділімії Росії, тільки тим разом демократичної.

І ось тепер ми маємо змогу познайомитися з публікацією американського автора, що презентує нам, можна сказати, американську версію Власовщини. Це й є суттю книжки Джорджа Фішера. Вправді наголовок є більш обіцюючий. Але автор дає менше ніж можна сподіватися. Книжка ділиться на дві частини, з яких перша (більша) це саме історія власовського руху, а

друга намагається оправдати в деякій мірі наголовок книжки. Яка інтенція автора? Вона проста: дати причинок до пізнання дійсних відносин на терені ССР. В напрямі поглиблення й поширення того пізнання помічається в ЗДА останніми часами деякий здвиг. Щире зацікавлення проблемами советознавства зростало в міру поразок американців в холодній війні з большевицькою Москвою. Кожний сержант американської армії дуже добре знає ту правду, що докладні й правдиві інформації про ворога — це одна з основних передумов перемоги над ним. Але та правда була здається недоступна для американців політиків та дипломатів розвелтівського хову. Ось про той стан пише один поважний американський журнал:

„Коли б нас заatakували мешканці Марса, то ледве чи наші авторитетні знавці були б більше збентежені, якщо йдеться про природу ворога, ніж це є у випадку советів”. Ті часи, Слава Богу, помалу минають. Американці шукають всебічних і вірних інформацій про свого головного ворога, про його сильні та слабі сторінки. Не диво, що на засідання конгресових комісій викликають українських знавців, як це було у випадку резолюції конгресмена Сміта про наявність дипломатичних зв'язків з Україною і Білорусією.

Вже загально відомо на Заході, що головним елементом слабості ССР є невдоволення населення. Ця проблема на жаль слабо опрацьована з огляду на брак відповідних джерел, а ще більше, що Захід не має відповідної методики ідеїв для застосування на теренах ССР. Джордж Фішер бажав показати ту Ахілеву п'яту союзного режиму, але як сам признається, що йому забракло автентичних і переконливих матеріалів, бо ті, які доставляє дипломатична служба і розвідка не вистарчаючі. Тому він вибрав побічний шлях до цілі. Оскільки Залізна Завіса перешкоджає безпосередньому вглядові у відносини на терені ССР, то треба приглядитися деяким фактам та тенденціям в час, коли та завіса на мить піднеслася, в часи війни. Автор цілком слушно припускає, що розвитки, які тоді виявилися на занятіх німцями теренах ССР існують й сьогодні, хоч і в придушеній мало помітній для сторонніх обсерваторів формі. Така генеза книжки Фішера. Про практичний аспект ті призначення свідчить те, що з'явилася вона заходом та коштами відомого „Російського Дослідчого Центру“ при Гарвардському Університеті, при активній допомозі т.зв. Повітряного Університету.

На кошт згаданих інституцій автор відбув окрему поїздку до Європи і одержав вгляд у тайні акти німецького уряду, які захопили американці при розвалі Третього Райху. Крім того він перевів ряд розмов — допитів з цілим рядом політичних втікачів з терену ССР (з українців автор згадує генерала Шандрука і проф. Ветухова) та з визначними німцями, які мали відношення до справи. Все таки автор не осягнув своєї цілі. Він не зумів знайти та виявити найслабшої сторінки ССР, що лежить в його національному складі. Про це свідчить вже сама його концентрація на власовщині. Український визвольний рух він трактує епізодично, маргінесово, оскільки він лучиться з проблемою

власовщини. Так маргінесово, переважно у дописках під текстом згадує про ОУН, УПА, Українську Дивізію, УНА, подає життєпис генерала Шандрука, як постати протиставну Власову з українського боку.

Автор трактує ССР, як цілість, як Росію, хоч знає, бо не може не знати аспірацій немосковських народів. І тому його книжка не відкриває суті нездоволення підсоветського населення. Воно найсильніше на московських теренах і має своїм джерелом національний гін проти поневолення. Це виходить далеко поза рамки тільки опозиції проти Сталіна, чи режиму. Щоб однак так ставити справу, треба собі здати справу з найбільш основної проблеми, тобто суті й характеру московського імперіалізму. На це автор Фішер не спромігся і ми мусимо його, на жаль, зачислити до знавців, яких розуміння підсоветської дійсності, помимо нагромадження фактів та деяких влучних помічень далеко нездовільне. Вже далеко кращою під тим оглядом є книжка Магідофа п.н. „Кремль проти народу“, що порушує аналогічну тематику. Останній автор також згадує власовський рух, але на першому місці ставить Український Визвольний Рух, що в формах ОУН, УПА діє, як одинокий ідейно-політично і програмово оформленій рух спротиву на теренах ССР в часі другої світової війни, борючись одночасно проти німців і большевиків. Найкраще у Фішера виходить та частина книжки, що займається тлом, на якому зродився в німецьких урядових колах плян використати ген. Власова, як творця і провідника противосоветського російського руху в Німеччині. Це тло, то з однієї сторони відхилення від офіційної встановленої Гітлером політики відносно Сходу Європи (т.зв. асиміліті), що існували серед партійних, військових і урядових кол на різних щаблях гієрархічної драбини, а з другої — невдачі німецьких збройних сил, що прийшли по перших близкавічних перемогах. Власне перші поразки Вермахту змінили вплив противників погляду, що перемога на Сході має бути виключно ділом німецького вояка. В кінці ті реїзіоністи концепції Гітлера, або як їх автор називає представники „іншої Німеччини“ зуміли перетягнути на свою сторону навіть такого завзятого пропагатора німецького „іберменшівства“, як Гіммлер, що перебрав протекторат над усіма чужинецькими з'єднаннями в тому і над РОА. Один Гітлер залишився вірний своїй доктрині до кінця і навіть з тактичних міркувань не хотів іти на різні поступки. З наведених свідчень виходить недвомісно, що напр. Гітлер ніколи не давав згоди на формування української Дивізії, як це загально твердили її ініціатори з українців. Це була своєрідна контрабанда його співробітників. Приєднання Гіммлера для справи власовського руху, було для нього вирішним фактором. Щойно його протекція виводить рух з стадії фантому на реальну базу, віддаючи під команду ген. Власова поважніші з'єднання російських добровольців, які в кінцевій стадії зросли до двох дивізій і декілька менших

*) Роберт Магідоф: Кремль проти народу, — історія холодної горожанської війни в Сталінівській Росії. Нью-Йорк, 1953.

з'єднань. Паралельно з власовчиною деякі німецькі чинники бажали грати і українською картою, але вже цілком пізно викинули її на стіл.

Автор не витягає жодних висновків зного досліду проблеми власовчини і проблемі підсноветської опозиції проти режиму для вжитку сучасної американської політики та громадської думки. Але ті висновки напрощуються самі. Вони можуть бути тільки такі: У випадку війни між ССР і Америкою 1) Америка не може надіятися на якийсь спонтанний революційний здвиг внутрі ССР, принайменше на початку воєнних операцій. Це зумовлене окремою настановою підсноветської людини, т. зв. інерцією. (Концепція інерції підсноветської людини це вісь, довкруги якої крутяться висновки автора, він уважає це за свій оригінальний помисл і помічення, хоч на нашу думку безпідставно), 2) З наявних в Західних Країнах політичних російських емігрантів та евентуальних полонених можна буде сформувати якийсь вид нового власівського руху, як союзника в боротьбі з большевицьким режимом (здійснення засади бити русського русским), 3) Цей рух, тобто його дія ззовні (мілітарна та пропагандистична) разом з американською акцією, пррихильною до населення, можуть викликати серйозні вибухи й заворушення внутрі і тим самим станути фактором перемоги.

В додатку зібрані такі документи:

- 1) Офіційна біографія Власова (опублікована КОНР-ом)
 - 2) Протокол наради Гітлера з фельдмаршалом Кайстлем і ген. Зайцлером 8.4.1943 в Берггоф (на тему положення на Сході).
 - 3) Програма пропагандистичної школи в Дагендорфі (що відбиває ідеал і програмові залеження Власовчини).
 - 4) Празький маніфест.
- Помимо своїх браків книжка заслуговує на увагу усіх, що цікавляться проблематикою і підсумками другої світової війни, а особливо наслідками і змінами, які вона спричинила на Сході Європи та... поглядами американців на ту справу.

Роман Борковський

З приводу книги НАШ ЛЬВІВ (Ювілейний Збірник 1252 — 1952)

Перед нами недавно видана книга „НАШ ЛЬВІВ” (Ювілейний Збірник 1252 — 1952, Нью - Йорк, 1953, Видавництво „Червона Калина” 215 ст. великого формату). В Збірнику зібрані праці 27-х визначних науковців, діячів та знавців історії Львова. Серед них слід згадати слідуючих авторів: проф. Ярослав Пастернак, знавець і спеціаліст нашої давньої матеріальній культури, написав про „Княжий город Львів”; проф. Володимир Дорошенко — „Київ-Львів”; проф. Микола Андрушак — „У 700-ліття Львова”; проф. Ярослав Рудницький — „Назва Львів та її походження”; проф. Володимир Січинський — „Архітектура і мистецтво Львова”; д-р. Лука Мишуга, головний редактор денника „Свободи” з Джерзі Сіті, який започаткував на терені ЗДЛ

культ Листопадового Зриву, вмістив свою першу святочну промову, виголошенну в Нью Йорку в 10-ліття Листопадового Зриву. Посол Василь Мудрій дав допис п.з. „Львів — осередок боротьби за український університет”; д-р. Ярослав Гріневич — 28 Червня 1914 р. у Львові”; д-р. Володимир Калина — „3 листопадових боїв на Підзамчі”; проф. Никифор Гірняк — „Львів у воєнних роках 1914-1918”; Роман Купчинський — „Село в міських боях”; Микола Пачовський — „Вивішування прапора”; д-р. Григор Лужинський — „Місто св. Юра” і ін. Також вміщені в збірнику праці Льва Лепкого, Михайла Галібеля, Луки Луцьєва, Василя Витвицького музиколога, Льва Ясінчука, Володимира Білозора, Івана Кедрина, Івана Р. Костюка, Івана Керніцького, Романа Раковського, Василя Льва, Володимира Трембіцького; передмова до збірника проф. Миколи Шлемкевича.

У збірнику заподано до деяких розділів бібліографія та ряд знімок. В кінці вміщено й англомовне реєзюме.

Все виглядало б гаразд, коли у збірнику не було вміщено тенденційної речі під шумним заголовком „В обороні споконвічних прав” — меморіял Державного Центру Української Народної Республіки до американського уряду, датований в Августурзі днем 6 жовтня 1951 р., який підписали Андрій Лівіцький, Ст. Витвицький та покійні Борис Іваницький і Ісаак Мазепа.

Такий меморіял в збірнику не на місці, бо робить цілу публікацію суто партійною річчю, якої не сміє випускати в світ відоме ще з Рідного Краю видавництво „Червона Калина”.

Про історію збройної боротьби українського народу в період до й після другої світової війни в збірнику присвячено зовсім мало місця, що є недопустиме. Де подівся, наприклад, Акт Відновлення Української Державності з 30 червня 1941 р. у Львові, де є згадка про вступ до Львова Українського Легіону під командою ген-хор. й команда Тараса Чупринки; де згадка про українські політичні процеси у Львові, з яких саме тепер слід пригадати атентат українського полодого націоналіст на большевицького консуля у 1934 р. на знак протесту проти винищення штучним голодом понад 7 мільйонів українців? Нема згадки про формування української дивізії Галичина, що на прикінці війни перетворилася в Першу Українську Армію, стаючи по стороні західних альянтів.

Правда, в одному збірнику не можна всього вмістити, але ж тоді не треба подавати меморандуму одного еміграційного політичного середовища знаючи, що таке саме право мають й інші наші політично-національні центри, гетманці-державники, УГВРада. Не варто було б подавати меморіялу так званого державного центру УНР ще з тих причин, що не затерся ще в пам'яті нашої генерації ганебний чин підписання Варшавського договору, під яким фігурує підпис „пезидент” Лівіцького. До того ж цей „державний центр” веде нині таку зовнішню політику, яку гостро засуджує українське патріотичне громадянство, — політику явного вилому з єдиного національного фронту, зрешення державницько-самостійницької політики та явної співпраці з російськими імперіалістичними колами. Вміщення цього меморіялу

відбулося напевно без порозуміння редакційної колегії, хтось мабуть хитристю вихав його на власну руку, зробивши тим ведмежу прислугу видавництву.

Збірник „Наш Львів” не відбиває духу старовини, не чути в ньому нашої княжкої сили й слави, не використано наших хронік та універсалів великого гетьмана Богдана Хмельницького та магістрацьких відповідей Йому під час облоги Львова. Видавництво „Червона Калина” в Нью-Йорку похилилося в сторону партійщини. Шкода.

О. Сірий

і боряться. Таке ставлення справи зовсім нічого не каже доброго про „українську боротьбу”, яку автор, подає як незорганізовану стихію.

Не бачимо сенсу дискутувати над усіма справами, які порушив автор, але дозволимо собі ствердити, що такі писання не помагають українській визвольній справі, але шкодять їй. Дивним і незрозумілим здається відгук на книжку деяких високих дістойників церкви, поданий в окремій летючці, яку вкладено у книжку

I. Я. Хамуляк

НЕГРАМОТНІСТЬ ЧИ ЩОСЬ БІЛЬШЕ?

(З приводу однієї книжки)

Богато дечого треба б писати і вдавати про Україну, про її боротьбу. І то не лише в українській, але головно в чужих мовах. Однак не все на ті цілі є в нас належні матеріальні засоби. Тому теж здавалося б, що кожна поява книжки про Україну має звичайно в нас серйозно обосновані підстави. Таких підстав ми пробували шукати і для книжки „Кожний повинен знати”, якої автор назвав себе Сидором Запорожцем, а кольпортує її пізн Сидір Саранчук. Та дарма. Книжка має 280 сторінок.

Автор її мабуть забув, що живе в Америці, чи Канаді і що тепер є рік 1953, а не якийсь там інший, значить час, коли люди вже пізнали, що таке комунізм, що таке антисемітізм і тп. Звалювати усю вину за все лиш на жидів, виглядає анахронізмом певної ідеології з одного боку, а несерйозністю автора з другого. Гім більше несерйозно робити жидом Леніна Сталіна і Берію і все інше, що діяло під маскою комунізму, як то подає автор чи большевизму, роблячи цим величезну прислугу російським імперіалістам, які приписують усі звірства поповнені комуністами, не російському імперіалістичному центрові, а „інтернаціональному комунізму”. Автор книжки „Кожний повинен знати”, бачить ті всі речі по своєму, і тим робить свідомо чи несвідомо тільки шкоду українській справі. Ми далекі від того, щобуважати всіх жидів нездібними до всяких негідних вчинків, але ми дивимося на українсько- жидівські відносини з точки зору інтересів тих обох народів, знаючи що вони зовсім собі не суперечать, а збігаються. Хочуть жиди це розуміти, добре, ні, то їх діло.

Автор, мабуть впав цілком в тон комуністичної пропаганди, згадуючи Сланського і других, робить жидів винними за всі злочини поза Залізною Заслоною. Так твердили большевики, російські шовіністи і те їм на руку, бо мають на кого зігнати всю вину за свої злочини, але це ані не відповідає правді, ані не покривається з українськими інтересами. Тому ми направду здивовані, чого хоче сам автор пишучи такі неправдиві речі.

Автор говорить богато про боротьбу Махна, та згадує й боротьбу УПА, але не каже за що саме боролись

З ЛИСТИВ ДО РЕДАКЦІЇ

До Хвальної Редакції „Вісник”

Вельмишановний Пане Редакторе!

Просимо помістити ласково на сторінках Вашого цінного часопису такого нашого листа:

На підставі проголошеного В-вом „Мітла” конкурсу на найкращі гумореску, було надіслано 7 творів, які Жюрі конкурсу переглянуло й вдало такий

КОМУНІКАТ:

Жюрі не знайшло підстав призначити першу премію будь-якому з надісланих творів, а тому скластифікувало їх так:

2-гу премію призначити за гумореску „Другий з'їзд українських письменників у Києві”, **Автор: п. Володимир Киліш**.

3-тю премію призначити за гумореску „Будинок відпочинку”, **Автор: п. Микола Понеділок**.

Нагороджені гуморески будуть надруковані в календарі „Мітла” на 1954 рік.

За Видавництво „Мітла”:

Буенос-Айрес, 25.8.1953.

Ю. Середяк

Любіть поезію!

Любіть поезію!

Підтримуйте творчість українських поетів!

Купуйте і читайте історичну поему

Олекси Веретенченка

„ЧОРНА ДОЛИНА”

Поема ця з'явилася накладом „Літературного Братства” Асоціації Поетів і Письменників у Детройті.

Друкується нова збірка посій

Богдана Нижанківського

„ВАГОТА”

Ціна тільки 80 центів. Вимагайте в книгарнях і в кольпортерів.

Замовлення приймає Українська Книгарня в Детройті.

Ukrainian Book & Novelty Store 2626 Commer St.
Detroit 12, Mich.

ДРУКАРНЯ „ДНІПРО”

сумлінно, дешево і своєчасно виконує друкарські роботи: склад,
друк і оправа

**ГАЗЕТИ
ЖУРНАЛІВ
КНИЖКОК**

в українській та англійській мовах, а також: оповістки, весільні за-
просини, білети (тикети), клепсидри, летючки, афіші малі і великі.

Звертайтеся на адресу:

“DNIPRO”, 77 East 8 Street, New York, N. Y.

Tel. GRamecy 5 - 7860

Друкарські помилки в попередньому числі (4-5)
„Вісника”

В статті „Трагедія Батурина”

Сторінка	Рядок	Надруковано	Треба
19	11-12 знизу	Євська	Севська
20	4 "	ст. IV	т. IV
21	1 "	28)	26)

В статті: „Конвульсії імперії”

Сторінка	Рядок	Надруковано	Треба
7	22 знизу	Созонтовим	Сазоновим

БІБЛІОГРАФІЯ

Д. Донцов: Туга за геройчним.

Постатті та ідеї літературної України. Видання СУМА, 1953 р. „Вольвергамтон” і „Манчестер”. Стор. 160.

П. Ковалів: Василь Сімович.

Українська Вільна Академія Наук. Серія: Українські вчені. За редакцією Л. Білецького, ч. 4. Вінніпег, 1953. Накладом Т-ва „Просвіта” у „Форт Віллемі”. Стор. 44.

Олег Лисяк: За Стрілецькій Звичай. Роман, Мюнхен, 1953 р.

Видання Братства кол. вояків 1-ої Української Дивізії УНА. Стор. 344.

В. Барка: Рай. Роман. Видання „Свобода” 1953. Стор. 300.

Д-р Олена Степанів: Сучасний Львів.

В 700 ліття заснування міста Львова. Друге доповнене видання, накладом української книгарні „Говерля”. Стор. 168.

До Зброй — Журнал Української Військово-Політичної Думки. Вересень, 1953.

Визвольний Шлях — суспільно-політичний місячник, 7-8 Серпень, 1953.

В-во: Українська Видавничча Спілка. Лондон, Британія.
Крила — Журнал Молодих, Вересень, 1953. **Нью-Йорк.**
Франц Коковський — Слідами забутих предків (Опо-

вдання з минулого Лемківщини). Наклад Української Книгарні „Говерля” 1953 р.

Звернення Воюючої Україні до всієї української еміграції. Торонто 1953.

Жертви на Визвольний Фонд
(Збірка на Зелені Свята)

Нью-Йорк

Листа ч. 212 — збірщик Степан Чума.

1 дол. — І. Созанський, І. Яриківський, П. Шанайда, О. Федчук, І. Ділай, Е. Чума, „Говерля”.

Листа ч. 213 — збірщик Валль Могаль.

2 дол. — В. Магаль, С. Стек, нечіткий, І. Демків, нечіткий, 1 дол. — М. Федик, М. М. Кузьо, А. Федоляк, М. Гузій, О. Старостяк, Пайнчиковський, О. Сивак, Д. Доска, І. Рак, Ф. Острівський.

Листа ч. 214 — збірщик І. Гірняк

5 дол. — І. Гірняк,

2 дол. — Е. Тураш,

1 дол. — С. Боляж, Оприско, Р. Мандзій, С. Демішин, М. Защухній, О. Вовк, Я. Кохановський, В. Риндзяк, Волошанський, М. Демків, М. Лехіцький.

Листа ч. 215 — збірщик М. Мікитин

4 дол. — І. Шевцук,

1 дол. — В. Міськів.

Листа ч. 216 — збірщик І. Макар.

2 дол. — І. Макар, Д. Лозинський,

1 дол. — А. Магомет, О. Місіянович, А. Грицина, Т. Матенко,

0.50 дол. — Т. Шевців.

Листа ч. 217 — збірщик Т. Кулік.

2 дол. — І. Вишваний, Є. Максимів, М. Куземка,

1 дол. — Т. Кулік, М. Салиха, П. Панкевич, В. Семанюк, П. Кириленко, П. Диєстрян, Скафарик, Т. Борж, В. Сте-

панияк, С. Прінь, В. Галуцкий, нечіткий Н. Лопатка, 0.50 дол. — С. Грицина, Г. Мазек.
Листа ч. 218 — збирщик К. Василюк, 5 дол. — С. Олексин, 2 дол. — К. Василюк, О. Шумило, О. Глушико, М. Венгер, М. Борута, І. Карновський, М. Лев, 1.50 дол. — О. Войтович, 1 дол. — М. Ільків, М. Ясінин, М. Удич, нечіткий, Д. Василькевич, Ф. Воробець, М. Остапюк, Р. О., М. Брухаль, І. Шебивлюк, І. Черехняхівський, 0.50 дол. — нечіткий.
Листа ч. 219 — збирщик І. Параконяк, 5 дол. — Я. Петеш, Є. Кульчицький, 3 дол. — І. Скалович, 2 дол. — В. Костюк, І. Параконяк, 1 дол. — Л. Котлярчук, О. Курошинська, З. Никифорук.
Листа ч. 222 — збирщик В. Магаль, 5 дол. — В. Криса, 2 дол. — З. Ілавришко, Б. Біраковський, І. Басараб, нечіткий, П. Ярема, 1 дол. — О. Галатин, М. Юп, С. Покоро, М. Демків, Ф. Мацігін, В. Ривак, М. Васьків, Маярський, нечіткий, Д. Даєюк, О. Гуменецький, нечіткий, нечіткий, П. Шкафаровський, Я. Кіцюк, П. Литвин.
Листа ч. 223 — збирщик С. Бардигуля, 2 дол. — С. Бардигуля.
Листа ч. 224 — збирщик П. Микитин, 5 дол. — П. Микитин, П. Лапчак, 3 дол. — Г. Пилипів, 2 дол. — І. Маслій, Є. Лапчак, В. Зазулькевич, М. Черник, 1 дол. — С. Маслій, В. Піх, О. Томашівська.
Листа ч. 225 — збирщик М. Гранківський, 5 дол. — М. Гранківський, І. Гранківський, 3 дол. — К. Гуль, Г. Гранківський, В. Карапович, І. Геба, М. Чубатий, А. Маськовіта, 2 дол. — І. Петрів, І. Вовк, Т. Соколовський, 1 дол. — В. Баран, С. Дзера, К. Левків, Т. Кузенко, А. Крибій, Я. Білоус, Т. Нетреба, М. Гранківська.
Листа ч. 226 — збирщик С. Ковалівський, 1 дол. — М. Лотоцький, С. Ковалівський, нечіткий, В. Папуга, П. Бурик, нечіткий, Тимяк, В. Калинич, І. Катюжанський, Г. Пілецький, С. Колодій, Ган С. Вард, І. Ружило, В. Динька, М. Форчак, І. Стефаншин, Т. Семчишин, М. Яремчишин, В. Качан, нечіткий, нечіткий.
Листа ч. 228 — збирщик Д. Залізняк, 5 дол. — Д. Залізняк, М. Задор, 2 дол. — Р. Костиця, Л. Галецка, 1.50 дол. — М. Паславський, 1 дол. — М. Війтович.
Листа ч. 229 — збирщик І. Вовк, 2 дол. — І. Вовк, 1 дол. — Б. Саламаха, нечіткий, нечіткий, О. Дорош, М. Лев, Н. Кушнір, нечіткий, А. Кусень, В. Кріпляк, Є. Власевич, Т. Павлик.

КЛІВЛЕНД

Листа ч. 200 — І. Вільшанецький, 3 дол. — І. Вільшанецький, 2 дол. — Г. Головка, Ф. Василюк,

1 дол. — І. Пасічник, С. Тимків, Ю. Коцюмбас, О. Тарнавський, Г. Ліщинський, П. Щупляк, М. Сах, І. Лапуга, 0.50 дол. — Ю. Гошуляк, П. Дмитрик.
Листа ч. 205 — збирщик В. Мудрак, 5 дол. — Г. Кріслатий, Д. Шмагало, В. Мудрак, 2 дол. — М. Рибій, О. Опалюк, 1 дол. — Г. Голубійовський, С. Глоговський.
Листа ч. 199 — збирщик В. Кліщук, 4 дол.: В. Кліщук, 2 дол.: Кулик, 1 дол.: Г. Кухарчук, Оленчук, Капустій, Федорак, Дучинський, Слипко.
Листа ч. 194 — збирщик Г. Карась, 5 дол.: Микола Ярема, 3 дол.: М. Вовк, 2 дол.: нечіткий, М. Пукач, С. Медицький, 1 дол.: М. Німець, С. Гурко, В. Дмитрович, Я. Городицький, В. Жук, Г. Карась.
Листа ч. 202 — збирщик П. Гупаловський, 2 дол.: П. Гупаловський, М. Поглід, І. Гринь, М. Макар, І. Богословський, Г. Биян, Л. Конник, 1 дол.: І. Мураль, П. Присяжний, Вишнівський, нечіткий, А. Портак, М. Симирак, нечіткий, П. Кінаш, Стефурек, Г. Цікало, С. Романюк.
Листа ч. 203 — збирщик В. Жук, 1 дол.: П. Кузняк, В. Савчак, І. Кубік, Міхаель нечіткий.
Листа ч. 198 — збирщик О. Чубатій, 2 дол.: О. Блашків, О. Чубатій, 1 дол.: В. Лагошняк, О. Саноцький, Т. Тарчанин, Г. Комарницький.
Листа ч. 204 — збирщик В. Мудрак, 5 дол.: В. Шудан, 3 дол.: В. Мацех,

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ “ВІСТНИКА”

Передплата на рік	\$4.00
Передплата на півроку	2.25
Ціна окремого примірника.....	—40

Всі передплати, зокрема з Канади, треба надсилати грошевим переказом (моней ордер), або в звичайних листах, на адресу адміністрації журналу.

Банкові чеки й грошеві перекази треба виповнювати на адресу:

“V I S N Y K”
P. O. BOX 304, Cooper Sta., New York 3, N. Y.
O. D. F. F. U.

Про всякі зміни адреси прохаемо негайно повідомляти адміністрацію, рівночасно подаючи і свою дотеперішню адресу.

Адміністрація.

“ВІСНИК” — ОРГАН ООЧСУ

Редактує Колегія
Головний редактор
I. Вовчук